

Helliggesthus og Duebrødrehospital i Roskilde.

Af Carl Neergaard.

Medens der i Rigsarkivets Pergamentsfascieler og i den Arnemagnæanske Diplomsamling paa Universitetsbibliotheket gjemmes et større Antal Dokumenter vedrørende St. Agnete, St. Clare og tildels ogsaa Vor Frue Kloster i Roskilde, ere derimod Aktstykkerne til Byens øvrige to Klostres, Graabrødre og Sortebrødre Klostrenes, Historie kun sparsomme i Tal. Anderledes staaer det heller ikke med Roskildes Hospitaler i Middelalderen. De ældste Arkivsager vedrørende disse Stiftelser ere næsten helt forsvundne, ødelagte dels 1731, da Roskilde Raadhus, hvor forskellige Arkivalier havde deres Plads, gik op i Luerne¹⁾, dels vel ogsaa 1728 ved Kjøbenhavns Brand.

Det er øiensynlig denne Fattigdom paa gamle Dokumenter, som er Skyld i, at Historikerne ved Undersøgelsen over Roskildes Hospitaler ere komne til meget forskellige Resultater. Ud fra den Formening, at paa samme Maade som enhver større Kjøbstad her i Landet i Middelalderen kun havde eet St. Jørgens Hus for Spedalske, saaledes havde den i Reglen ogsaa kun eet Hospital for gamle, fattige og svage Folk²⁾, bragtes mange til den Antagelse, at Navnet

¹⁾ At Raadhuset er brændt 1731, og ikke, som tidligere almindelig antaget, 1734, er paavist af Prof. J. Kornerup: Roskilde i gamle Dage, S. 7.

²⁾ Det anføres almindelig, at der i Odense har været 2 Helligaandshuse. Dette er til en vis Grad urigtigt. Der har kun været eet

Duebrødrehospital i Roskilde, der af og til læses i gamle Diplomer, i Virkeligheden kun var en anden Benævnelse for det, som ellers kaldtes Helligaandshuset. Saaledes opfattedes Sagen af Pontoppidan, der i sine Ann. eccl. dan. (I, 672; II, 139 og 602) skriver: »Duebrødre-Closter, sonsten des Heiligen Geistes Closter genannt«. Daugaard sammenfattede ligeledes, om end med nogen Tvivl, i sin Klosterhistorie Duebrødrehospital og Helliggesthus under eet, og paa tilsvarende Vis er Forholdet opfattet af Behrmann i hans »Grundrids til en Beskrivelse af Roskilde« (udg. 1832). Fremdeles synes denne Antagelse at svare til den stedlige Tradition; i alt Fald skriver Provst Daniel Smith († 1871), der havde tilbragt sin Skoletid i Roskilde, i sine Erindringer: »Duebrødre var den hellige Aands Munkekloster, hvis Symbol var Duen«¹). Ja nogle Forfattere gik endog endnu videre, idet de opfattede Navnet Duebrødre som en anden Fællesbetegnelse for Helligaandsbrødrene²).

Hertil maa det bemærkes, at Navnet Duebrødre ingeninde har været almindelig udbredt i Landet. Det sees kun at være brugt om dette ene Hospital, i Roskilde³). For de andre Hospitaler, der i Middelalderen fandtes i det danske

Helliggesthus. Dets Plads var fra den 1. Halvdel af det 15. Aarh. omtrent, hvor nu Løveapotheket staaer. Det andet Helliggesthus førte kun uegentlig dette Navn. Det var det til Odenses Johanniterkloster hørende Hospital, hvis Beliggenhed var paa St. Hans Kirkegaard (vistnok den nuværende Præstebolig); dets rigtige Benævnelse var: Sygestuen paa St. Hans Kirkegaard eller St. Hans Hospital. Se iøvrigt mine Bemærkninger derom i Trap: Danmark, 3. Udg. III Bd., S. 349 fl.

¹) Kirkehist. Saml. 3. R. IV, S. 663.

²) Vedel Simonsen, i Nord. Tidsskr. f. Oldkynd., III, S. 233. Jvfr. Lange: De norske Klostre, 2. Udg. S. 24. Jensen: Schlesw.-Holst. Kirchengeschichte, II, S. 141.

³) Ursin: Stiftsstadten Viborg, nævner (S. 15, 16 og 32) efter Resen, at der i Viborg har været et Duebrødrehospital, men dette skyldes en Feiltagelse; Klostret identificeres nemlig med Johanniternes St. Hans Kloster! Paa en Kancelli-Afskriverfeil maa det bero, naar Prioeren i Dueholm, Mester Jakob Jensen, 1532 kaldes »Prior i Duebrødre« (Fr. I's danske Registr., S. 464).

Rige¹⁾, er det ukjendt, uden at Grunden hertil kan søges i manglende historiske Efterretninger; thi de ere, i alt Fald for flere Helligaandshuses Vedkommende, saaledes for dem i Kjøbenhavn, Aalborg og Randers, endog meget fyldige²⁾.

Det er da sikkert ogsaa paa denne Omstændighed blandt flere andre, at de Forskere have fæstet deres Opmærksomhed, som i Helliggesthuset og Duebrødrehospitalet saa to forskjellige Stiftelser. Den første Forfatter, der har hævdet dette, er formentlig Provst H. Meyer; i sin

¹⁾ Af Helligaandsklostre og borgerlige Helliggesthuse fandtes i det gamle danske Rige foruden de i Daugaards Klosterhistorie nævnte (i Lund, Malmø, Landskrona, Aarhus, Kjøbenhavn, Roskilde, Slagelse, Nestved, Vordingborg, Nakskov, Odense, Faaborg, Assens, Aalborg, Viborg, Randers, Nykjøbing M, Aarhus, Horsens, Ribe, Flensborg, Tønder og Slesvig) endnu 4, i Saxkjøbing (se F. R. Friis: Hist.-top. Efterretn. om Musse Hrd., S. 35; jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, S. 681, og Trap: Danmark, 3. Udg. III Bd., S. 139), i Nykjøbing Falster (se bl. a. Fr. I's danske Registr., Registreret; Henry Petersen: Geistlige Sigiller, Nr. 596—97; Trap: Danmark, 3. Udg. III Bd., S. 152), i Falsterbo og Væ (se f. Ex. Fr. I's danske Registr., S. 412 og 414). Stiftelserne i Malmø, Kjøbenhavn, Nakskov (se Trap: Danmark, 3. Udg. III Bd., S. 133), Faaborg, Aalborg og Randers bleve virkelige Hospitalsklostre; om Odense-Huset er det, dog næppe med Rette, formodet. Ribe- og Nestvedhusene have dog ogsaa staaet i Forhold til St. Spirito i Rom (Kirkehist. Saml. 4 R. VI, S. 318). — I Haderslev var der 1487 Tale om at oprette et Helligaandskloster (se Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 31). At man dog i Middelalderens Slutning har tænkt sig, at andre af de borgerlige Helliggesthuse kunde blive omdannede til Hospitalsklostre, fremgaaer bl. a. af en Ytring i et Gavebrev fra 1502, i hvilket det om Helliggesthuset i Nykjøbing paa Mors hedder: »om saa skeer, atther vordher jett closther regell heller ordhen i then helliaandshuss, tha skall osv.« (O. Nielsen: Dueholms Diplom., S. 98). — Om et Helliggeisthus i Helsingør, identisk med Helsingørs almindelige Hospital (det forhenværende Karmeliterkloster), se Kirkehist. Saml. 3. R. VI, S. 603.

²⁾ Heller ikke Udlandets Helligaandshuse have nogensinde været kaldte Duebrødrehospitaler. Navnet anføres hverken af P. Brune: Histoire de l'ordre hospitalier du Saint-Esprit, Paris 1892, G. Ratzinger: Geschichte der kirchl. Armenpflege, Freiburg 1884, eller M. Heimbucher: Die Orden und Kongregationen d. kathol. Kirche, Paderborn 1896—97.

i Aaret 1755 skrevne Topografi over Roskilde (udg. 1793) sondrer han mellem »domus fratrum columbæ« og »sancti spiritus monasterium«. Senere har Hofman i VI Bd. af Danske Atlas ligeledes erklæret Duebrødre og Helliggesthus i Roskilde for to forskjellige Hospitaler, og i nyere Tid have bl. a. Dr. Holger Rørdam, Dr. Henry Petersen og Prof. J. B. Løffler udtalt sig i samme Retning¹⁾. De Beviser, hvortil disse Forfattere dog særlig støttede sig, vare dels et Kongebrev af 24. Aug. 1570, hvorved det paabødes, at Duebrødres, Helliggesthusets og Spidalbjerghusets Rente og Gods skulde sammenlægges, dels en formentlig i 1. Halvdelen af det 16. Aarh. affattet Liste over Kirker og Klostre i Roskilde, hvori nævnes som selvstændige Stiftelser: Duebrøder, Spedalsberig og Hospitalid (=: Helliggesthus²⁾). En nærmere Undersøgelse af Spørgsmaalet foretog imidlertid ingen af de nævnte Forskere; det laa udenfor de Emner, der behandledes i de paagjældende Artikler. Tilmed kan Sagen nu saameget mindre siges endelig afsluttet, som Roskilde Bys seneste Historieskriver, Prof. J. Kornerup, i sin i Aaret 1892 udgivne Bog: »Roskilde i gamle Dage« har givet Opfattelsen af Helliggesthus og Duebrødre som en og samme Stiftelse sin Tilslutning.

Spørgsmaalet skal derfor her tages op til nærmere Prøvelse. Den Vei, der rettest bør gaaes, vil være at sammenstille de spredte historiske Efterretninger fra Middelalderen og nærmest følgende Tid, der knytte sig til Navnene Duebrødre og Helliggesthus i Roskilde, især dog de, som angaa Stiftelsestid, Indretning og selve Bygningernes Beliggen-

¹⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. II, S. 493 ff. Hist. Tidsskr. 6. R. II, S. 319 ff. Løffler: Sjællands Stiftslandsbykirker, S. 18.

²⁾ At »Hospitalet« er det samme som »Helliggesthus«, fremgaaer bl. a. af følgende: i et Kongebrev af 21. (?) Sept. 1560 til Verner Parsberg hedder det om en Gaard i Sandby, at »den ligger til Helliggesthus ved S. Laurenti Kirke i Roskiild«; i et andet Kongebrev af 22. Okt. 1560 siges det om samme Gaard, at »den ligger til de fattiges Underholdning i Hospitalet ved S. Lauritz Kirke i Roskiilde«. (Kancelliets Brevbøger, II Bd., S. 451 og 461).

hed og Skjæbne. Det vil da vise sig, at Talen er om to forskellige, men, hvad Bestemmelse angaaer, nær beslægtede Hospitalet¹⁾.

Helliggesthuset.

Et af de ældste Breve, i hvilke Helliggesthuset nævnes, er udstedt 17. Mai 1253 af Roskildebispen Jakob Erlandsen. Dette Dokument indeholder særdeles vigtige Bidrag til Hospitalets Historie. Biskoppen fortæller bl. a. heri, at da Adgangen til Helliggesthuset paa Grund af dets noget fjerne Beliggenhed fra Roskilde besværliggjordes for dem, ved hvis Almisser det skulde holdes vedlige, har han ladet det flytte ind i Byen og opføre paa nogle Smaajorder omtrent midt i Staden, nærvæd og vesten St. Laurentii Kirke (fere in mediam villam juxta ecclesiam b. Laurentii versus occidentem). Disse Smaajorder skænkede Bispen til Hospitalet, men da de hørte til et af Domkirkens Præbender, udlagde han til dette som Vederlag en Mølle og tre Grunde i St. Mortens Sogn samt en Grund i St. Peders Sogn. Endvidere overlod han Hospitalet en Mølle nær ved Stranden, nogle Bispetiender i Voldborg, Ramsø og Horns Herreder samt St. Laurentii Kirke, til Erstatning for hvilken han gav det Præbende, hvorunder den forhen laa, Syv Kirke²⁾.

Helliggesthuset kaldes i dette Dokument »det nye Hospital« (domus sancti spiritus quae novum hospitale dicitur). Paa disse Ord har allerede Behrmann haft sin Opmærksomhed henvendt, og i sin Kommentar til Brevet udtaler han meget rigtig, at naar Hospitalet kaldes »det nye«, maa det være i Modsætning til et andet og ældre; »men«, tilføier han, »om dette finde vi i den historiske Krønike

¹⁾ Resultatet af nærværende Arbejde ligger til Grund for den af mig i Trap: Danmark, 3. Udg., II Bd., S. 192—93 og 201 givne Fremstilling af Duebrødre og Helliggesthus i Roskilde.

²⁾ Brevet er trykt i Hofman: Fundat. og Gavebr. VII, S. 308, men Slutningen, Underskrivernes Navne, fattes her; den er meddelt i Erslev: Repert. dipl., Nr. 221. Behrmann (Roskilde, S. 224) har urigtig oversat det til »nord for St. Laurentii Kirke«. En Vidisse paa Brevet er udstedt 7/10 1391 (Erslev: Repert. dipl., Nr. 3819).

ikke ringeste Oplysning.« Ganske saaledes stiller Sagen sig dog ikke nu. Det kunde ligge nær ved det »gamle Hospital« at tænke paa en af Roskilde Bys andre milde Stiftelser, Duebrødre eller St. Jørgens Gaard. Som det imidlertid længere fremme skal vises, er Duebrødrehospital utvivlsomt betydelig yngre end Helliggesthus, og hvad St. Jørgens Hospital angaaer, rækker vel den endnu staaende Hospitalskirke, St. Jørgensbjerg Kirke, i sine oprindelige Partier tilbage til Tiden omkr. 1150¹⁾, men den havde existeret en lang Aarrække som Sognekirke, før Spedalskhuset knyttedes til den. St. Jørgens Gaard er først stiftet 1253, samme Aar altsaa, som Jakob Erlandsens Brev udstedtes²⁾. Ingen af disse to Stiftelser kunne da komme i Betragtning, og naar der ikke haves nogensomhelst Efterretning om, at der i eller ved Roskilde har ligget et fjerde, tidlig i Middelalderen forsvundet Hospital, bliver kun den Antagelse tilbage, at baade »novum hospitale« og det modsvarende »vetus hospitale« gjælde Helligaandshuset.

Til denne Opfattelse ledes man ogsaa ved en Betragtning af Jakob Erlandsens forannævnte Brev samt et Par andre Dokumenter.

I Brevet af 17. Mai 1253 udtaler Bispen, at han har ladet Helligaandshuset indflytte i Byen (*domum in mediam villam transferri fecimus, fundantes eam in quibusdam terrulis ad mensam episcopalem pertinentibus*), og at han har givet Hospitalet St. Laurentii Kirke. Der er saaledes her ikke Tale om en Flytning, der først nu skulde paa-begyndes; og dette fremgaaer ikke mindre klart af et Indulgentsbrev for Hospitalet, som Bispen Dagen efter udgav³⁾,

¹⁾ Løffler: Sjællands Stiftslandsbykirker, S. 18.

²⁾ Pontoppidan: *Annal. eccl. dan.* I, S. 674. I *Resens Atlas dan.* (paa st. kgl. Bibl.) hedder det om St. Jørgens Gaard i Roskilde (S. 88): »*Hospitium seu conventus leprosorum cuius fundatio facta anno 1253 in capituli Roskildensis servatur archivis.*« Dette Stiftelsesbrev existerer ikke længere, hverken i Original eller Afskrift.

³⁾ Thorkelin: *Diplomat. Arn. Magn.* I, S. 193.

og hvori han lover alle dem fra 10 indtil 40 Dages Aflad for deres Synder, som gjorde sand Poenitens eller paa Hverdage, Søndage eller de store Festdage besøgte Huset ved St. Laurentii Kirke og de derboende Fattige (domum sancti spiritus apud ecclesiam beati Laurentii et pauperes ibidem degentes). Navnlig disse sidste tre Ord berettiger til den Antagelse, at der den 18. Mai 1253 inde i Roskilde By virkelig har staaet et Helligaandshus, og at det allerede da var taget i Brug af Lemmerne. Paa den anden Side synes det dog, at Byggeforetagenderne endnu ikke vare afsluttede. Som Grund til Udstedelsen af Indulgentsbrevet anfører nemlig Jakob Erlandsen, at Helligaandshuset havde store Midler behov saavel til de Fattiges Underhold som til Flytningen — hvad der sikkert skal forstaaes saaledes, at alle de fornødne Bygninger endnu ikke vare reiste og Flytningen derfor ikke tilendebragt.

Opfattede saaledes turde Brevene imidlertid vise, at der i Roskilde i Aaret 1253 paa en Maade har existeret to Helliggesthuse: et i Byen, som var sin Fuldførelse nær, og et andet udenfor, bestemt til Nedrivning — thi i Middelalderen, ligesom i Nutiden, pleiede man ikke, naar en Bygning skulde erstattes med en ny paa et andet Sted, at nedrive den gamle, før dens Afløser i alt Fald saa temmelig var reist. Heri turde da Forklaringen paa Udtrykket »novum hospitale« ligge. Intet vilde saa være naturligere end, at man kaldte Hospitalet i Roskilde det nye i Modsætning til det udenfor Byen, og at man bibeholdt Navnet »det nye Hospital«, indtil det gamle var fuldstændig forsvundet — men heller ikke meget længere.

At dette virkelig har været Tilfældet, viser et Par Aktstykker fra den nærmest efterfølgende Tid. Den 17. Mai 1263 oprettede Fru Margrethe, Enke efter Johannes Gunnisøn, sit Testamente og betænkte heri »nouo hospitali Roskildis« med een Mark¹⁾; og i Roskilde Stadsret af 1268 hedder

¹⁾ Denne Gave til Helliggesthuset er glemt i Aftrykket af Testamentet hos Suhm (Hist. af Danm. X, S. 980). Efter Gaven til de

det, at Torvepladsen skulde strække sig fra det nye Helliggesthus til Vestenden af St. Mikkels Kirkegaard¹⁾. Men dermed forsvinder Prædikaten »det nye«. I de to Indulgentsbreve fra 1281, som Biskopperne Svend af Børglum og Johannes af Reval udstedte for Helliggesthuset, kaldes dette kun »domus sancti spiritus«²⁾. Det samme er Tilfældet i alle senere Dokumenter, i hvilke det nævnes. Det gamle Helliggesthus var nu nedrevet, og det gik vel efterhaanden af Glemme, at der overhovedet havde været et »vetus hospitale«³⁾.

Selvfølgelig kan dette sidste Navn kun sjældent ventes at forekomme i gamle Aktstykker. Saa vidt det sees, læses det kun en eneste Gang, nemlig i et Diplom fra 24. Juni 1280, hvorved Borgerne i Roskilde overlode St. Clare Kloster et Stykke Jord østen for Klostret, mellem dette og Hovedtværgaden gennem Byen. Om denne Gade, som Klostret til Gjengæld skulde holde vedlige med Træ- og Stenbro, og hvormed sikkert menes St. Olsgade med tilstødende Hersegade, hedder det, at den begyndte ved Bygraven og endte tæt ved den Bæk, der løb fra det gamle Hospitals Mølle (*terminatur juxta cursum aquae, quae defluit de molendino veteris hospitalis*)⁴⁾. Om der imidlertid paa dette

to Beginner Thora og Thrund staaer der i Brevet (Arn. Magn. Diplomer, Fasc. 52 Nr. 6): *Item nouo hospitali ibidem (o: Roskildis) marcam denariorum; domui leprosorum ibidem marcam denariorum*. Ogsaa paa andre Punkter er Aftrykket hos Suhm ukorrekt.

¹⁾ *Locum vero fori dicimus esse spacium a domo noui hospitalis sancti spiritus et sic usque ad principium cimiterii sancti Michaelis in parte occidentali* (Kolderup-Rosenvinge: Saml. af gl. danske Love, V, S. 184).

²⁾ Det skal dog ikke lades uomtalt, at der i Tidsrummet fra 1253 til 1268 findes to Breve, i hvilke Helligaandshuset nævnes uden Prædikaten »det nye«, nemlig Peder Olufsen af Karises Testamente af 1261 (ved hvilket Hospitalet fik 10 Mark) og Esbern Vognsens Enke Fru Groes Testamente af 1268 (3 Mark). Men dels Ukjendskab hos Testatorerne med Helligaandshusets Flytning og de deraf flydende Betegnelser, dels det faktisk unødvendige i Tilføielsen »det nye« kan vel være Grunden hertil.

³⁾ Erslev: Repert. diplom., Nr. 469—70.

⁴⁾ Erslev: Repert. diplom., Nr. 462.

Sted ved »vetus hospitale« skal forstaaes det ældste, udenfor Roskilde liggende Helliggesthus, er noget tvivlsomt. Eienommeligt maatte Udtrykket i saa Fald være, thi alt, hvad der laa til det oprindelige Helligaandshus, vedblev naturligvis at være i det nye Hospitals Besiddelse, og Møllen kunde vel ligesaa godt være kaldet »det nye Hospitals Mølle«; med mindre man da vil antage, at Benævnelser kun er brugt for nærmere at betegne denne Mølle i Mod-sætning til den, Jakob Erlandsen 1253 havde henlagt til Helliggesthuset i Byen¹⁾. Paa den anden Side er der dog ikke megen Sandsynlighed for, at »vetus« her skulde være brugt for at modstille Helligaandshuset det ikke meget yngre, i Aaret 1253 stiftede St. Jørgens Hospital ved Roskilde, eller at Ordet skulde have den samme Betydning som i et Par Breve fra 1573, 1574 og 1591, hvori der tales om »det gamle Helliggesthus«²⁾; i Aaret 1280 var Helligaandshuset kun ca. hundrede Aar gammelt. Til en vis Grad er Sagen dog i denne Sammenhæng uden Betydning, og det har heller ikke megen Interesse at søge oplyst Pladsen for denne »molendinum veteris hospitalis«; thi selv om det skulde lykkes, vilde det nemlig ikke kunne tjene til Belysning af det ulige interessantere Spørgsmaal, hvor det ældste Helliggesthus har staaet. Man vilde nemlig ikke med Sikkerhed kunde gaa ud fra, at dettes Plads har været i umiddelbar Nærhed af den tilliggende Mølle. Ganske vist var det i Middelalderens Roskilde oftest Tilfældet, at Møllerne laa tæt ved de Stiftelser, hvortil de hørte; men der

¹⁾ At denne Mølle, som formodet, skulde være identisk med Strandmøllen, er næppe rigtigt. Strandmøllen saavelsom Korsmøllen eiedes nemlig i den tidlige Middelalder af Vor Frue Kloster i Roskilde, hvilket 8. Febr. 1310 mageskiftede dem til St. Clare Kloster mod at erholde Møllen ved Rødeport (Erslev: Repert. dipl., Nr. 902). Først senere er Strandmøllen kommen til Helliggesthus. I Fr. II's Fundats for Duebrødre af 1570 nævnes Strandmøllen blandt de Eiendomme, der betalte Jordskyld til Helliggesthuset (Engelstoft: Universitets og Skole-Annaler 1810, I, S. 176).

²⁾ Se Brevene Nr. 7, 9 og 11 i Tillæget.

kan ogsaa fremføres Exempler paa lige det modsatte. Strandmøllen, hvis Beliggenhed var norden for Byen helt nede ved Stranden, eiedes i lang Tid af det i Byens søndre Udkant staaende Vor Frue Kloster.

Det maa i Virkeligheden siges, at Pladsen for det ældste Helliggesthus er ukjendt. Formentlig har det ligget i Nærheden af en Bæk eller andet rindende Vand eller i Nærheden af Fjorden, overensstemmende med, hvad der var Regel for Helligaandshusene. Men dette Træk kan ikke hjælpe paa Spor. Der er Vand mange Steder ved Roskilde. Sikkert er det, at efter at Jakob Erlandsen havde opført den nye Hospitalsbygning inde i Byen, forsvandt lidt efter lidt Levningerne af den gamle, saa at der ikke, da man henved 400 Aar senere gjorde Optegnelser om Byens Topografi og Historie (Resen), var synlige Rester af den tilbage, ja end ikke nogen Tradition om, hvor den havde staaet. I senere Tid har man ganske vist udpeget Pladsen udenfor Roskildes gamle vestre Stadsport, i Middelalderen kaldet St. Botulfs Kirkeport, som det Sted, hvor det ældste Helligaandshus skulde have ligget¹⁾. Men dette er urigtigt. Denne Antagelse vilde ikke alene næppe være forenelig med Jakob Erlandsens Brev af 17/5 1253, hvori der tales om den besværlige Adgang til Hospitalet paa Grund af dets fjerne Beliggenhed fra Byen (*propter longum spatii tractum extra civitatem*) — i saa Fald havde Hospitalet staaet umiddelbart ved Roskilde, næppe et Par Hundrede Alen fra Byvolden og Bygraven. Men Opfattelsen har øiensynlig kun sin Rod i den gængse Sammenblanding af Duebrødre og Helliggesthus. I Virkeligheden har, som det senere skal vises, Duebrødre Stiftelse en Tid lang staaet her. Derimod er det tydeligt, at Helliggesthuset efter at være indflyttet til Smaajorderne ved St. Laurentii Kirke har beholdt denne Plads, saalænge det overhovedet var til.

¹⁾ Trap: Danmark, 2. Udg. III, S. 122. Kornerup: Roskilde i gamle Dage, S. 32 og 184.

For blot at nævne et Par Vidnesbyrd derom, skænkede Roskildebispen Johannes Nyborg 1343 »hospitali sancti spiritus prope st. Laurentium« to Møller¹⁾, og i et Brev fra 1573 nævnes Helliggesthusets Bygninger norden og vesten ved St. Laurentii Taarn²⁾.

En ikke mindre Uvished end den, der klæber ved Helliggesthusets oprindelige Beliggenhed, hersker med Hensyn til Aaret for Grundlæggelsen. Stiftelsesbrevet eksisterer ikke, og Stifterens Navn er ukjendt³⁾. I hvert Fald kan det dog siges, at Helliggesthuset ikke er yngre end fra ca. 1225. Der foreligger nemlig et hidtil saa godt som upaaagtet Vidnesbyrd om dets Alder i det Testamente, som Grev Niels af Hallands Søn Niels oprettede, inden han drog paa Pilegrimsfærd til det hellige Land. Blandt de mange Kirker, Klostre og Stiftelser han heri betænkte med Gaver for sin Sjæls Frelse, var »hospitale Roskildis«, hvilket han skænkede 1 Mark Sølv⁴⁾. Dokumentet har vel,

¹⁾ Hofman: Foundationer og Gavebreve, VII, S. 311.

²⁾ Se det i Tillæget som Nr. 7 meddelte Brev. I Hist. Tidsskr. 6. R. II, S. 344 Anm. 3 er det paagjældende Sted i Dokumentet urigtig anført som ogsaa gjældende Duebrødre. I Brevet nævnes dette Hospital slet ikke.

³⁾ Wolf: Encomion regni Daniæ, 1654, siger rigtignok (S. 469): »Den 23. Biskop (i Roskilde) var Johannes Hynd, hand funderet H. Gæstes Hus i Roskild ved S. Laurentii Kirke og Taarn næst ved Torvet.« Jens Hind var Biskop 1320—30. Hvad der har givet Anledning til denne besynderlige Bemærkning, er ikke let at sige; mulig er det hans S. 459 omtalte Gavebrev af 1330.

⁴⁾ Testamentet er trykt i Thorkelin: Diplom. Arn. Magn. I, S. 113 og O. Nielsen: Codex Esromensis, S. 157. I den af Selsk. til hist. Kildeskr. Oversæt. ved A. D. Jørgensen udgivne Bog: Valdemar Seir, er Testamentet gjengivet paa Dansk S. 202 ff., men det paagjældende Sted er ikke korrekt oversat. I Brevet staaer: insuper contuli . . . duas marchas singulis claustris et ecclesiis, quas ipsi persoluent, hoc est . . . Soræ vna, Handuuoitscoht vna, hospitali Roskildis vna, ecclesiis Ramløs vna, Annes vna, etc. A. D. Jørgensen har derimod henført hospitali til Handuuoitscoht, ecclesiis til Roskildis, saaledes at Oversættelsen er kommen til at lyde: til Antvorskov Gjæstehus, Roskildes Kirker, Ramløs, etc.

som det sees, det mindre klare Udtryk »hospitale«, men det er dog udenfor Tvivl, at der hermed er ment Helligaandshuset; andre Hospitalsstiftelser fandtes ikke i Roskilde paa den Tid (jvfr. S. 450)¹⁾.

Uheldigvis er Grev Niels's Testamente ikke dateret, men Tidspunktet for dets Udstedelse kan nogenlunde fastsættes. Der foreligger nemlig to Stadfæstelsesbreve paa den i Testamentet nævnte Gave af Husby og Skjærede til Esrom Kloster, udstedte af Valdemar III og Roskildebispen Peder. Rigtignok ere disse Bekræftelsesbreve ogsaa uden Aarsangivelse, og det er tillige usikkert, om Bisp Peder er Peder Sunesøn eller Peder Jakobsen. Men da den sidstlevende af disse, Peder Jakobsen, døde 1225, kan hans Bekræftelsesbrev og følgelig Testamentet ikke være fra en senere Tid²⁾.

Hvor meget ældre Helliggesthuset er, kan derimod ikke med Sikkerhed angives. At benytte Helligaandsordenens Indstiftelse i Slutningen af det 12. Aarhundrede som tidsbestemmende Moment, ligger overordentlig nær, men er næppe tilladeligt. Thi Roskilde Helliggesthus hørte blandt de borgerlige Hospitalsstiftelser, som, ihvorvel ofte stiftede af geistlige, ikke havde noget Personale af regelbundne Præster. Forholdet mellem disse borgerlige Helliggesthuse og Helligaandsklostrene er imidlertid endnu ikke ganske klaret, men Sandsynligheden er for, at de to Arter af Stiftelser ikke have haft meget med hinanden at gjøre,

¹⁾ Et Exempel paa, at hosp. Rosk. dog under andre Forhold og i en noget senere Periode kan betyde St. Jørgens Gaard, haves i Peder Olufsen af Karises Testamente af 1261 (Suhm, X, S. 975); heri nævnes hospitale Rosk., der faaer 10 Mark, og strax efter hospitale sancti spiritus ibidem, der ligeledes faaer 10 Mark. Ligeledes betænkes i samme Testamente hospitale Ringstadis; Ringsted har kun haft en St. Jørgens Gaard, ikke noget Helligaandshospital. Se fremdeles H. F. Rørdam: Kbhvns Kirker og Klostre, S. 298—99.

²⁾ Om Testamentets Udstedelsestid henvises til H. Knudsen: Danmark i Middelalderen, S. 44 Anm. 3. — A. D. Jørgensen: Valdemar Seir, S. 202 Anm. 2. — O. Nielsen: Codex Esrom., S. XIX.

og at Navneligheden væsentligst er et Udtryk for Overensstemmelse i Virksomhed. Roskilde Helliggesthus kunde saaledes nok allerede hidrøre fra Midten af 12. Aarh. eller før og da mulig være et af de »*loca que infirmorum ospitalia instituta sunt*«, som Knud VI i Følge Lunde Domkapitels Gavebøger havde betænkt med Gaver¹⁾. Men i saa Tilfælde maatte man rigtignok enten antage, at det først senere, efter at Kjendskabet til de udenlandske Helligaandsklostre var erhvervet, havde faaet Navnet Helliggesthus — en Antagelse, som vel kunde passe med, at Stiftelsen i Niels's Testamente kun kaldes »*hospitale*«, medens det først 1253 optræder under Navnet: *domus sancti spiritus* —; eller ogsaa maatte man med Pastor A. Huhn anse det for sandsynligt, at det, længe før Gui stiftede sit Hospital i Montpellier til den Helligaands Ære, havde været Skik at benævne Fattig- og Sygehuse efter den Helligaand²⁾.

Hele Middelalderen igjennem vedblev Roskilde Helliggesthus at være en borgerlig Hospitalsstiftelse — modsat altsaa Helliggesthusene i Kjøbenhavn, Malmø, Randers og Nakskov og mulig et Par endnu, der ved Middelalderens Slutning omdannedes til Hospitalsklostre. Det tjenende Personale i Roskilde-Helligaandshuset har da stedse været Lægfolk eller maaske en Art geistligt Broderskab; Sygepleie og Almisindsamling var dets væsentligste Funktioner. Hospitalet har sikkert haft et større Landdistrikt, i hvilket dets »Bedere« kjørte rundt for at hente Almisser, og hvorfra det saa til Gjengæld modtog Lemmer til Forpleining. Men Udstrækningen af dette Distrikt kjendes ikke. I det Hele ere Oplysningerne om Helliggesthusets Besiddelser sparsomme. Udover Jakob Erlandsens forannævnte Gave af St. Laurentii Kirke, en Mølle og nogle Bispetiender³⁾

¹⁾ C. Weeke: Lunde Domkapitels Gavebøger, S. 288.

²⁾ A. Huhn: Geschichte des Spitalen z. hl. Geiste in München, S. 4.

³⁾ Disse Bispetiender vare: i Voldborg Hrd. af Sognene Lyngby, Hyllinge, Rye, Hvalsø, Kisserup, Allerslev, Sæby og Gjershei; i Ramsø Hrd. af Rorup, Borup, Egby og Ølsemagle; i Horns Hrd. af Vellerup og Ourø.

vides der ikke stort mere om Overdragelser af Jordegods til Hospitalet end, at det 1343 fik to Møller (Hedemøllerne) af Bispen Johannes Nyborg, 1330 Halvdelen af Biskop Jens Hinds urørlige Gods, samt 1512 to Boder paa Fondens Bro i Roskilde¹⁾. Desuden blev det af og til betænkt i Testamenter. I et Par Dokumenter omtales, at det besad $1\frac{1}{2}$ Bol i Ølsemagle Sogn²⁾ og en Gaard i Sandby³⁾, og endelig fremgaaer det af Fr. II's Fundats for Duebrødre af $24\frac{1}{8}$ 1570, hvori alle Helliggesthusets Besiddelser nævnes, at det ydermere havde en Gaard i Hammer, Hammer Hrd., en Gaard i Faxe Hrd., 4 Boder i Kjøbenhavn, nogle Naturalafgifter fra Engelstrup i Baarse Hrd., m. m.⁴⁾. Om det har faaet de sidstnævnte Eiendomme ved Kjøb eller Gave, kjendes ikke.

Vil man imidlertid have nærmere Oplysning om den Virksomhed, der udfoldedes i Helliggesthuset, og om Lemmernes Antal, maa man ty til Jakob Erlandsens oftenævnte Brev af $17\frac{1}{5}$ 1253. Det giver ret fyldig Besked. »Ved fromme Menneskers Almisser«, hedder det deri, »var Huset stiftet, for at fattige og svage, som optoges i det, og som ikke havde noget at leve af, kunde faa det fornødne Underhold af Hospitalets Midler«. Antallet af Lemmer maatte efter den oprindelige Bestemmelse ikke overstige 12, men Bispen doterer nu Stiftelsen saaledes, at flere svage Personer kunde indtages i den, dog med det Forbehold, at hver af dem kun nød eet Maaltid og een Nats Herberg. Desuden skulde Hospitalet for Eftertiden huse 12 Peblinge, som efter eet Aars Ophold skulde underkastes en stræng Prøve, »for at de duelige kunde blive tilbage og de uduelige bortvises.« Disciplene maatte, hedder det i Brevet, »bo i Huset mod Nord, for at de kunde drive deres Studier i Fred og Ro for de andres Tummel, og for

¹⁾ Se Tillæget, Brev Nr. 3.

²⁾ Se Tillæget, Brev Nr. 2.

³⁾ Se Side 448 Anm. 2.

⁴⁾ Engelstoft: Univ. og Skole-Annaler 1810, I S. 175 flg.

at de kunde være i Nærheden af den store Kirke« (o: Domkirken), i hvilken de skulde bivaane forskellige Gudstjenester. De to flinkeste af dem skulde med Hospitalets Understøttelse reise til Paris eller andenstedshen for at opnaa en høiere Uddannelse¹⁾).

Efter Planen skulde Helligaandsgaarden altsaa paa eengang være Fattig- og Sygehus og Kirkeskole, med det Formaal at uddanne geistlige. Denne dobbelte Bestemmelse, som, saavidt det vides, intet af de andre borgerlige Helligaandshuse i Danmark har haft, havde Roskilde-Stiftelsen hele Middelalderen igjennem, om end i noget forskjelligt Omfang til de forskjellige Tider.

I Aaret 1330 skænkede Roskildebispen Jens Hind Halvdelen af sit Fædrenegods til Opretholdelse af Skolestipendiepladserne ved St. Laurentii Kirke (ad sustentationem scolarium prebendarum), mod at der skulde stiftes et Alter i Domkirken og for dette daglig læses Messer for hans Sjæls Frelse²⁾. Desværre nævner den Excerpt, hvorfra Bispens Gavebrev ene kjendes, ikke, hvor stort Antallet af Peblinger var; en Jevnførelse af Forholdene i Hospitalet nu og paa Jakob Erlandsens Tid bliver derfor ikke mulig. Men til Gjengjæld foreligger der fra Middelalderens Slutning et Brev med saa detaillerede Oplysninger om Helliggesthusets Indretning, at en Sammenligning der lader sig anstille.

Det paagjældende Dokument er udstedt af Biskop Lage Urne den 14. Febr. 1517³⁾. Bispens forlener herved for Livstid en af Kannikerne med Helliggesthuset paa følgende, nærmere angivne Vilkaar: han skal bygge og forbedre Gaarden; afholde en daglig Messe for Helligaands-

¹⁾ Behrmanns Oversættelse af dette mærkelige Brev (S. 250) er paa flere Punkter urigtig.

²⁾ Hofman: Fundationer, VII, S. 311. Script. rer. dan. III, S. 270. Jvfr. Bloch: Bidrag til Roskilde Domskoles Hist., 1. H. S. 1. — Om Alteret se S. 460 Anm.

³⁾ Meddelt i Tillæget som Nr. 4.

alteret i St. Lucii Kirke¹⁾); huse og bespise 4 Kordrenge, der skulde gjøre Tjeneste ved Gudstjenesten i Domkirken; holde en Lokat til disse 4 Disciple; bespise de fattige i Hospitalet med Brød, Saltmad, Kaal, Fisk, Øl etc. overensstemmende med gjældende Regler; fremdeles give en vis Pengesum til en Aartid for Roskildebispen Jens Hind og iøvrigt yde den Tjeneste, som sædvanlig gjordes af Helliggesthuset. Til at paase Hospitalets Styrelse og have Indsigt med Regnskabet skulde der hvert Aar beskikkes to Kanniker.

Ganske forskjelligt lyder saaledes dette Dokument fra Jakob Erlandsens Dotationsbrev af 1253. Den smukke Bestemmelse, hvormed dette endte, »at dersom Hospitalet ved de troendes tiltagende Almisser skulde komme i større Velstand og dets Midler blive forøgede, saa skal ogsaa Antallet af dem, som indtages i Hospitalet, voxe og forøges«, denne Bestemmelse var saa langt fra efterlevet, at Antallet af Beneficianter i Tidernes Løb tværtimod var betydelig formindsket. De tolv Disciple, som 1253 skulde bo i et eget Hus for at have Ro til deres Studier, ere 1517 blevne til fire og en Hører; om Disciples Reiser til Udlandet for at søge videre Uddannelse er der ikke mere Tale —

¹⁾ Det ligger nær at antage, at det er dette Alter, som Biskop Jens Hind stiftede 1330 (se S. 459). Om Alteret vides iøvrigt næsten intet. Biskop Lage Urne betænkte det i sit Testamente af 1529 med 8 Mark Vox (Pontoppidan: Ann. eccl. dan., II, S. 423). I den store Række af Dokumenter om Altrene i Roskilde Domkirke, som den arnemagnæanske Diplomsamling indeholder, er det derimod, saavidt det sees, ikke nævnt. Det mærkeligste ved Alteret turde næsten være, at det bar den Helligaands Navn; thi det var sjældent, at Altere vare indviede til nogen af Personerne i Treenigheden (jvfr. Saml. til Fyens Hist. og Top., I, S. 221). Dog har der vist i flere Helligaandskirker været Helligaandsaltere; et saadant omtales i alt Fald 1455 i Aalborg Helligaandskirke (Danske Magazin 5. R. II, S. 191). I Aarhus Domkirke har der ligeledes været et Helligaandsalter (Script. rer. dan. VI, S. 477 og 433). I Maribo Klosterkirke nævnes et Gud Faders Alter (Ældste d. Archivreg. III, S. 254).

Danmark havde ganske vist i Mellemtiden faaet sit eget Universitet —, og Vedtægten om, at Fattigfolk kunde faa een Nats Herberg i Hospitalet, er ligeledes traadt ud af Kraft. Hvorvidt Antallet af faste Lemmer endnu fremdeles var 12, sees ikke af Forleningsbrevet; er det forandret, turde det sikkert snarere være gaaet ned end op. At det skulde være Uaar eller andre Ulykker, der efterhaanden havde bevirket denne Indskrækning i Hospitalets Virksomhed, foreligger der ingen Vidnesbyrd om. Hvad der er skeet her, er næppe andet end, hvad der skeete mangensteds i Landet i den senere Middelalder. Geistligheden skrabede til Bunke for at leve høit, og Fattigfolk betalte Gildet. Helligaandshuset i Roskilde stod under Roskilde Bispestol; den betragtede saa efterhaanden Hospitalet som et beneficium, den kunde bortforlene til en af Kannikerne, saaledes at han oppebar Indtægterne mod bl. a. at afholde Udgifterne til Disciplenes og Lemmernes Underhold. Jo mere disses Antal da kunde indskrænkes, desto større blev Kannikens Fortjeneste.

At vi ikke her træde Kannikernes Ære for nær, turde fremgaa af, at analoge Tilfælde kjendes fra andre Steder. Exempelvis skal Ribe nævnes. Her havde Biskop Christiern Aar 1298 oprettet »Puggaard« til Fribolig og Forsørgelsesanstalt for 20 Skoledisciple. Fra først af var det en Præst, der fungerede som Gaardens Forstander, men i den senere Middelalder blev den gjort til en Forlening for en af Kannikerne, og dermed fik den sit Knæk. Da der efter Reformationen førtes Klage over, at der ikke mere holdtes det tilbørlige Antal Skolebørn paa Gaarden, blev det oplyst, at allerede i Slutningen af det 15. Aarhundrede var disses Tal gaaet ned til 4, og de synes ikke engang at have haft Bolig i Stiftelsen! Saa indbringende havde Kannikerne her efterhaanden forstaaet at gjøre sig Forstanderskabet¹⁾.

Det kan ikke nøiere angives, hvornaar Formen for

¹⁾ Kinch: Ribe Bys Hist., I, S. 533.

Roskilde-Helliggesthusets Styrelse er bleven som nævnt i Brevet af 1517, og hvornaar Formindsnelsen i dets Virksomhed er indtraadt. Ganske vist have lige fra 1253 Kanniker haft Indseende med Hospitalet. I Jakob Erlandsens Fundats hedder det herom: »en eller to Kanniker skulle have det daglige Tilsyn med Hospitalet og modtage Regnskab over Udgifter og Indtægter« (episcopus unum vel duos de maiore ecclesia canonicos deputabit, ut diebus singulis continuam curam habeant [hospitalis] et computationem recipiant de omnibus erogatis et receptis). Men til en Forlening for Kanniker er Helliggesthuset sikkert først omdannet i den senere Middelalder¹⁾. Duebrødre i Roskilde blev først 1478 et Kanonikat.

Vanskeligheden ved at angive det nærmere Tidspunkt herfor øges ved, at der i det Hele kun kjendes meget lidt til Helligaandshusets Bestyrere i Middelalderen. Før 1476 nævnes Hr. Morten Plov (Plog)²⁾, 1482 og 1512 Hr. Peder Andersen³⁾. Ingen af dem kaldes imidlertid i de paagjældende Dokumenter for Kanniker, men derfor kunde de vel have været det. Morten Plov nævnes 1467 (og 1469) som Klerk i Roskilde; han opholdt sig da ved Universitetet i Greifswald⁴⁾. I Slutn. af 15. og Beg. af 16. Aarh. var der i Roskilde en Kannik Peder Andersen Jernskjæg⁵⁾, som kunde være identisk med ovennævnte Hr. Peder. Om disse to Mænd have haft Helliggesthuset i Forlening, kan heller ikke sikkert afgjøres; for Morten Plovs Vedkommende synes Svaret nærmest at maatte lyde benægtende (jvfr. S. 481). Den næste

¹⁾ Det fortjener mulig Opmærksomhed, at der, som nævnt S. 449 Anm. 2, i Aaret 1391 blev taget en Vidsisse paa Jakob Erlandsens Dotationsbrev af 17/8 1253. Det kunde tyde paa, at der ved Slutn. af 14. Aarh. lød Røster om en Forandring ved Helliggesthuset.

²⁾ Ældste d. Archivreg., III, S. 331.

³⁾ Se de i Tillæget som Nr. 2 og 3 meddelte Breve.

⁴⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 351.

⁵⁾ Henry Petersen: Geistlige Sigiller, Nr. 287—88. Arnemagnæanske Diplomer, Fasc. 26 Nr. 26. Peder Andersens Testamente (stærkt mutileret) af 1513 findes i Arnemagn. Dipl., Fasc. 29 Nr. 24.

Forstander i Rækken der kjendes, har i Følge Lage Urnes Brev af 1517 været Jørgen Skodborg, den senere kongelige Sekretær og Ærkebiskop; han var dengang Kannik i Roskilde¹⁾. Hans Afstaaelse af Helliggesthuset kunde tænkes at staa i Forbindelse med, at han just ved det Tidspunkt var bleven kgl. Sekretær. Efter ham fik Kanniken Otto Hospitalet i Forlening. Da hans Efternavn ikke er angivet i Brevet af 1517 — der er ladt Plads aaben til at indføie det —, kan hans Identitet ikke sikkert fastslaaes; nærmest ligger det at tænke paa en Kannik Otto Nielsen, der vistnok igjen er den samme som Kanniken Otto Skriver²⁾. Er dette rigtigt, har Helliggesthuset sikkert været i samme Mands Forlening fra 1517 lige til Reformationens Indførelse. Otto Skriver døde først ca. 1540.

Efter Reformationen kom Helliggesthuset i Kronens Eie, men vedblev endnu en Tid lang at bestaa som selvstændig Stiftelse. Der skeete foreløbig ikke andre større Forandringer ved det end, at St. Laurentii Kirke, som det lige siden Jakob Erlandsens Dage havde benyttet til Afholdelse af gudstjenstlige Handlinger i Stedet for manglende

¹⁾ 1513 nævnes Jørgen Skodborg som Kannik i Roskilde og Broder i det bekjendte St. Lucii Gilde smstds. I *Liber convivii st. Lucii Roskild. continens nomina convivarum* (C. Nyrop: Danmarks Gilde- og Lavsskraaer, I, 386) staaer Bl. 15 v. : »Item dominus Jeorgius Johannis Skotborg canonicus Roskildensis, pro eo dominus soluit 1 β grot.« 1515 fik Hr. Jep Heye kgl. Præsentation paa Sognekirken i Nykjøbing S. med Annexet Høiby, der var ledig ved Hr. Jørgen Skodborgs fri Afstaaelse (Rørdam: Kbhvns Kirker og Klostre, S. 151).

²⁾ Roskildekanniken Otto Nielsen nævnes 1510 (Rigsarkivet, Voss. Saml. Perg., Oxie Hrd., Nr. 61 b). 1519 afstod han Malmø Kirke til Kongens Kapellan (Ny kirkehist. Saml. II, S. 134). 1534 medunderskrev han Kapitlets Pantebrev til Biskop Joakim Rønnov paa Saltø Slot (Knudsen: Joakim Rønnov, S. 171—74). Otto Skriver forekommer 1513 og senere som Medlem af St. Lucii Gildet i Roskilde. 1526 afstod han Horslunde Kirke paa Lolland (Fr. I's danske Registr., S. 120). 1540 fik Anders Knudsen, Slotsskriver paa Kbhvns Slot, Brev paa et Kannikedømme i Roskilde efter Hr. Otto Skrivers Død (Danske Kancelliregistr., S. 120).

eget Kapel — et saadant omtales i alt Fald aldrig —, i Aaret 1537 blev nedrevet paa Taarnet nær¹⁾. Iøvrigt har det næppe i den nærmest efterfølgende Periode ført en hensygnende og upaaagtet Tilværelse. Det hedder 1547 om den daværende Forstander, Mester Hans Lauritsen, at han havde bygget og forbedret Hospitalet og for egne Midler tillagt det noget Kjøbstadgods²⁾. Ogsaa Kronen vaagede over det. Da Lensmanden paa Sølvitsborg, Verner Parsberg, 1560 vilde købe en Gaard i Sandby (Tybjerg Hrd.), og Kongen fik at vide, at den hørte til Roskilde Helliggesthus, svarede han, at da »han hellere vilde formere end formindske de fattiges Underholdning«, kunde han ikke sælge Gaarden; men vilde Verner Parsberg give andet Gods i Bytte, maatte han gjerne forhandle derom med Hospitalsforstanderen³⁾. Først i Slutningen af 1560'erne begyndte Hospitalets Existens som selvstændig Stiftelse at trues, idet man efterhaanden fik Øie for det lidet heldige i, at der i Roskilde Side om Side med hinanden bestod tre Stiftelser, der indbyrdes vare ganske uafhængige, men virkede i samme Øiemed. Som en Begyndelse til Ordningen af Hospitalssagen bleve Helliggesthuset, Duebrødre og St. Jørgens Gaarden ved Kongebrev af 11. Aug. 1569 forenede under een Forstander, Kanniken Hans Lauritsen,

¹⁾ Løffler: Sjællands Stiftslandsbykirker, S. 11 Anm. 4. Naar der i de to ovenfor S. 448 Anm. 2 anførte Dokumenter fra 1560 endnu omtales St. Laurentii Kirke, er dette selvfølgelig kun et ukorrekt Udtryk for St. Laurentii Taarn. Jvfr. et Brev af 14½ 1548, hvori nævnes en Gaard i Roskilde sønden St. Laurentii Kirke (Danske Kancelliregist., S. 379). — St. Laurentii Kirke havde efter 1253 utvivlsomt været brugt baade af Helliggesthuset og Menigheden i St. Laurentii Sogn; efter at Kirken var nedbrudt, ophævedes Sognet. 1571 udstedte Roskildeborgeren Folmer Hansen et Reversalfæstebrev til Hr. Mikkel Rasmussen, Vikar og Eier af St. Ivonis Alter i Domkirken, paa nogle Huse og Gaarde, han havde leiet, liggende »wdi fordum St. Laurentii sognen paa then nørre gade westen optiill stenboderne« (Arnemagn. Dipl., Fasc. 40 Nr. 9).

²⁾ Danske Kancelliregistr., S. 371.

³⁾ Kancelliets Brevbøger, II, S. 451 og 461.

og Kongen bebudede ved samme Leilighed, at »han var tilsinds med det første at lade gjøre en Ordning og Skik for Hospitalerne, som altid herefter skal blive overholdt«¹⁾. Et Par Uger efter, d. 30. Aug., førtes Sagen et Skridt videre. Kapitlet i Roskilde fik Tilhold om at udlægge St. Hans Kirke med den Vor Frue Kapel tilhørende Residens og en lille Have vest for St. Hans Kirkegaard til fremtidigt Hospital og i Stedet at overdrage »den Residens ved St. Laurentii Kirke, som hidtil havde hørt til Helligaandshuset« til Vor Frue Kapel²⁾. Denne Ordning blev imidlertid ikke befunden heldig, og under 24. Aug. 1570 faldt en tredie og sidste Resolution, hvorefter Duebrødre fremtidig skulde være »en ret Sted og bekvem Vaaning for de Fattige«. I Henhold hertil blev altsaa Helligaandshuset forladt og alle Lemmerne overførte til Duebrødrehospitallet. Dette laa paa den Tid, som det senere skal sees, udenfor Roskilde, nær Byens vestre Port.

Den gamle Hospitalsbygning's Skjæbne kan dog endnu følges et Stykke ned i Tiden. Først blev den sat paa Leie,

¹⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. II, S. 502.

²⁾ Kancelliets Brevbøger, IV, S. 496. St. Hans Kirke laa nord for Domkirken, østen op til Store Badstuestræde og lige i Hjørnet mellem dette Stræde og Provstestrædet. Beliggenheden af Vor Frue Kapels Residens oplyses delvis igjennem et Brev af 1494, hvori nævnes »en Gaard og Grund nord for den Residens, som hører til Vor Frue Kapel, hos Kattesund ud til Bordiget (Arnemagn. Dipl., Fasc. 39 Nr. 2). Bordiget er det samme som Byvolden. Om Kattesund læses i et Brev af 1476, hvorved Chr. I henlagde til Residens for Hellig tre Kongers Kapel ved Roskilde Domkirke »et Stykke af et Stræde, som kaldes Kattesund, med den Del, som vi tilforn der til bebrevet haver, hvilket Stykke løber til fornævnte residenciæ Abildgaard og strækker sig ud til Adelgaden, som kaldes St. Olufs Gade« (Arnemagn. Dipl., Fasc. 26 Nr. 24). I Danske Atlas, VI, S. 127, hvor der tales om de da (1774) forsvundne Gader, staaer: »Kattesund, gav Chr. I til Hr. Jens Brostrop (der, som bekjendt, en Tid lang har været Kannik i Roskilde), sin Cantzler, til Eiendom, dermed at forøge sit Hof, men det blev ikke ødelagt før 1552.« Vor Frue Kapels Residens maa herefter have ligget i den nordøstre Del af Roskilde, tæt øst for St. Hans Kirke.

og Duebrødrehospital oppebar aarlig herfor 10 Daler. Da imidlertid den sikkert mere end 300aarige Bygning var saa medtagen af Ælde, at, som det hedder i flere Dokumenter, »skulde den ret hjælpes og opbygges, da vilde det komme de fattige paa større Bekostning end, Leien kunde udi mange Aar oprette«, saa fandt man det snart raadelig at sælge den. I den Anledning henvendte Duebrødres Forstander sig gennem Roskilde Kapitel til Kongen, som under 15. Juni 1572 approberede, at Helliggesthuset solgtes til Klaus Hansen Vintapper, Borger i Roskilde, for en Sum af 500 Daler. Der kom dog til at hengaa nogen Tid, før Sagen endelig blev ordnet. 25. Juni s. A. udstedte Kongen nemlig et nyt Brev til Kapitlet i Roskilde, der gik ud paa, at Helliggesthuset kun betingelsesvis maatte afhændes: Kjøberen skulde foruden en kontant Sum af 5 eller 600 Daler yde i aarlig Jordskyld til Duebrødre 10 Daler; betaltes Jordskylden ikke i rette Tid, skulde Gaarden falde tilbage til Duebrødre, og vilde Kjøberen senere afhænde den, skulde han først tilbyde den til Duebrødres Forstander. Paa disse Betingelser stillede saa Kongens Hofprædikant Niels Nielsen Kolding, der i Egenskab af Kannik ved Domkirken var bosat i Roskilde, Helliggesthuset til Salg først i Kapitlet og dernæst paa Bythinget. Høiestbydende blev atter Klaus Hansen Vintapper, der købte Gaarden for 600 Daler og mod at udrede en aarlig Jordskyld til Duebrødre af 3 Mark danske. Nytaarsdag 1573 udfærdigede Duebrødres Forstander, Kanniken Hans Lauritsen, et Dokument herom. 21. Marts s. A. begjærede Kongen sig Salgsbrevet tilsendt, og under 27. Jan. 1574 faldt den kongelige Stadfæstelse derpaa¹⁾).

Duebrødre havde imidlertid ikke Held med Salget, idet Klaus Vintapper snart kom i Restance med sine Af-

¹⁾ Se de i Tillæget som Nr. 5—9 meddelte Breve. Kun i Brevene Nr. 7 og 9 kaldes Gaarden udtrykkelig Helliggesthus, men hele Sammenhængen viser tydelig, at det ogsaa er dette, de tre andre Breve omhandle.

gifter¹⁾. Saalænge han levede, fik han dog Lov at sidde paa Gaarden, men efter hans Død maatte Datteren Margrethe Klausdatter »for at klare den store Gjæld, hun efter sin Fader var skyldig til Duebrødre og mange andre Godtfolk«, i Aaret 1591 sælge Helliggesthuset. Dette skete, overensstemmende med tidligere Vedtægter, med Roskilde Domkapitels og Duebrødres Forstanders Samtykke. Kjøberen blev nu Roskildekanniken Mester Povl Pedersen, som forpligtede sig til at udrede den aarlige Jordskyld, 3 Mark danske, til Duebrødre. Paa Mester Povls Vegne, der da som Lærer for Fr. II's Søn, Hertug Ulrik, opholdt sig i Udlandet, afsluttedes Kjøbet af den bekjendte Præst og Vikarprior Søren Olsen²⁾).

Hvad der senere er blevet af Helligaandshuset, kan ikke oplyses; rimeligvis er det snart efter nedbrudt. I Resens Atlas er der vel paa Roskilde Bykort nordvest for St. Laurentii Kirketaarn indtegnet en Gaard, som kaldes Hospitalet; men denne Gaard er Duebrødre, hvad Resen ogsaa selv skriver (»Hospitalet, hodie Duebrødre«). Andre Hospitalsbygninger ved St. Laurentii Taarn findes ikke afsatte paa Kortet. Hospitalets Navn var en Tid lang bevaret i Helliggesthus-Strædet; 1774, da Danske Atlas' VI Bind udkom, hørte det til de forsvundne Gader (S. 126). Det gik fra Fondens Bro bag Duebrødre hen til Bonde-thinget.

Om Helliggesthusets Udseende vides ikke andet end, hvad der kan læses i Dokumenter. 1573 og 1574 hedder det, at det bestod af »tvende Stenhuse, det ene staaende norden næst op til St. Laurentii Taarn, det andet vesten ved Taarnet, med et lidet Gaardsrum, som nogle af de fattige tilforn havde deres Værelse udi«, foruden af flere andre

¹⁾ Fra 20. Marts 1575 haves et Kongebrev i Anledning af en Klage fra Klaus Vintapper over, at Borgemester og Raad i Roskilde gjorde ham Hindring paa det til Helliggesthuset hørende Fortov (se Tillæg Nr. 10).

²⁾ Se det i Tillæget under Nr. 11 meddelte Brev.

Huse, Gaardsrum, Haverum osv. I Jakob Erlandsens Brev af ¹⁷/₅ 1253 nævnes som Disciplenes Opholdssted »Huset mod Nord«; heraf turde fremgaa, at der allerede dengang maa have været i alt Fald eet Hus til, vel sagtens det mod Vest, som Brevene fra 1573—74 tale om. Saaledes foreligger der imidlertid næppe nogen Grund til at antage, at Helliggesthuset i Forbindelse med St. Laurentii Kirke har udgjort et firfløiet Bygningskomplex om en Urtegaard i Midten. Det synes iøvrigt ogsaa, at her i Landet kun de virkelige Helligaandsklostres Bygninger, i Lighed med andre Klostres, dannede en Firkant, medens et Klaustrum ikke fandtes i de borgerlige Helliggesthuse. De udenlandske Helligaandsklostres og Helliggesthuses Anlæg er i det Hele af meget forskjellig Art. Der lader sig iagttage flere Typer. Undertiden, formentlig dog kun hvor Talen er om Klostre, træffes et firfløiet Bygningskomplex. Ofte kunde Huset med de fattiges og syges Beboelsesrum ved en Gaard være skilt fra Kirken eller Kapellet, eller det stod i nøieste Sammenhæng dermed, snart saaledes at begge udgjorde een Bygning, og Lemmerne da boede ligesom i en Kirke, hvor Sygesalen dannede Langhuset, Kapellet kun et Korparti, snart saaledes, at Huset med Beboelsesrummene som en mindre Tilbygning var knyttet til en større Kirke¹⁾.

Duebrødrehospital.

Duebrødres Historie i Middelalderen har hidtil været saa godt som ukjendt. Udover Chr. I's Fundats af 1478, hvorved det bestemtes, at Duebrødre fremtidig skulde være et Kanonikat ved Roskilde Domkirke, har man egentlig intet vidst om den Stiftelse, der skjønt fra først af formentlig ubetydelig dog skulde ende med at opsluge Roskilde Bys to andre Hospitaler.

Det ældste Aktstykke, i hvilket Stiftelsen nævnes, er

¹⁾ Verdier & Cattois: *Architecture civile et domestique*, I—II. — G. Hager: *Das gothische Bürgerspital in Braunau*, i *Zeitschrift für christl. Kunst*, XII, S. 129 flg.

et Thingvidne om en Gaard i St. Hans Sogn i Roskilde, som Niels Olufsen af Herlev overdrog Esrom Kloster.

Dokumentet er udstedt 27. Juli 1429 paa Roskilde Bything af Byfogden Tue Pors, Borgemesteren Jens Mathisen, Raadmændene Jon Smith, Jens Kræmmer og Hans Nielsen, Bymanden Anders Eskilsen og Forstanderen for Duebrødre Peter Herlufsen¹⁾. Peter Herlufsen nævnes sidst i Rækken af Udstederne, og det er saaledes tydeligt, at han ikke har været nogen høierestillet Person. Da han endvidere ikke fører Titlen: Hr., maa han have været en Mand af verdslig Stand, hvilket igjen viser, at den Stiftelse, som hvis Bestyrer han fungerede, ikke var noget Hospitalskloster, men kun et borgerligt Syge- og Fattighus. Forstanderne for de ikke reformerede Helligaandshuse og for St. Jørgens Gaardene tilhørte langt fra altid den geistlige Stand²⁾.

Ifølge dette Thingsvidne maa Duebrødre altsaa allerede have været til i Aaret 1429, men i Virkeligheden er det betydelig ældre. Den 27. Sept. 1464 lod Roskildekanniken Odde (Hansen?) ved sin Tjener Jens Nielsen paa Ringsted Herredsting optage et Vidne om en Gaard i Ottestrup (en nu forsvunden Landsby i Ringsted Hrd.), om hvilken Gaard Stokkenævnet erklærede, at den i 60 Aar og mere havde hørt til Duebrødre³⁾. Hermed er Roskildestiftelsen altsaa ført op til Tiden omkr. Aar 1400. Endnu længere tilbage føres man ved et tredje Thingsvidne, som 1459

¹⁾ O. Nielsen: Codex Esromensis, S. 248.

²⁾ Exempelvis skal det anføres, at den Ascer Nielsen, der i Breve af 4. Dec. 1451 (Rigsarkivet, Voss. Saml. Perg., Strø Hrd., Nr. 29) og 18. Mai 1456 (Voss. Saml. Perg., Roskilde Nr. 98) nævnes som Forstander for St. Jørgens Gaarden ved Roskilde, i Aaret 1435 forekommer som Foged paa Haraldsborg (Hist. Tidsskr. 6. R. II, S. 332 Anm. 2). Som Forstander for St. Jørgens Gaarden førte han et Segl med Bomærke og Omskriften: ascerus nicolai (Seglet, som hænger under Brevet af 18/6 1456, findes ikke i Henry Petersen: Gejstlige Sigiller).

³⁾ Se det i Tillæget som Nr. 1 meddelte Brev.

blev taget paa Merløse Herredstthing, og hvori det udsagdes, at en Gaard i Bonderup, Tostrup Sogn, i 90 Aar havde været Duebrødres Eiendom. Er denne Herredstthingsdom rigtig, maa det betragtes som givet, at Duebrødre senest er grundlagt 1369¹⁾.

Noget vanskeligere er det at finde Tidsgrænsen til den modsatte Side. At Duebrødre ikke nævnes i et eneste af de mange Skjøde- og Gavebreve fra det 13. Aarhundrede, der angaa Roskilde, kan vel i og for sig ikke betragtes som fuldgyldigt Bevis for, at det paa den Tid endnu ikke var til, men det tyder i hvert Fald i den Retning. Troen paa dette argumentum e silentio vinder dog i Styrke, naar man seer, at heller ikke et eneste af de mange Testamenter fra det 13. Aarhundrede, hvori ellers alle de da kjendte Klostre og Stiftelser i Roskilde gjentagne Gange betænkes med Gaver, nævner Duebrødre. Thi det skulde næppe synes tænkeligt, at man stedse rent principmæssig havde forbigaaet Duebrødre. Det er iøvrigt til Testamenterne, at man maa ty, hvis man vil have Haab om at finde et Tidspunkt, forud for hvilket Hospitalet ikke kan antages at være grundlagt.

I Aaret 1307 udstedte Drosten Jon Jonsen Litles Datter Cæcilie sit Testamente, i hvilket hun bl. a. betænkte et stort Antal Klostre, Hospitaler og Kirker med Gaver²⁾. Navnlig var det Klostrene i Nordsælland, Esrom, Æbelholt og Slingerup, der kom til at nyde godt af hendes Gavnildhed — hun boede selv i denne Egn, paa det gamle Hørsholm. Stiftelserne i København og Roskilde bleve imidlertid ikke forglemte. I København fik Graabrødre-

¹⁾ Dette Thingsvidne kjendes vel kun fra en gammel Registratur over Roskilde Bispestols Breve (Ældste danske Archivregistr., III, S. 331), men om Excerptens Rigtighed er der næppe Grund til at tvivle. Registraturen indeholder Uddrag af flere andre Breve vedrørende Duebrødre og Helliggesthus i Roskilde; i Tilfælde hvor de paa-gjældende Breve endnu ere bevarede, have Uddragene vist sig at være korrekte.

²⁾ O. Nielsen: Codex Esromensis, S. 130 flg.

klostret, Helligaandshuset og St. Jørgens Gaarden Penge-summer, det vil sige alle de derværende Klostre og Hospitaler. Og i Roskilde skænkede hun bl. a. Penge til Vor Frue Kloster, St. Agnete Kloster, St. Clare Kloster, Graabrødreklostret, Sortebrødreklostret, Helligaandshuset og St. Jørgens Gaarden, ligeledes altsaa den hele Række af Klostre og Hospitaler, som vides at have været til paa hendes Tid. Havde Duebrødre existeret dengang, fristes man stærkt til at tro, at det heller ikke var blevet forglemt.

Til samme Antagelse føres man ved at betragte et Testamente fra det følgende Aar, 1308¹⁾. Udstederen er her ligeledes en Kvinde, Hr. Jakob Blaafods Enke Kristine. Hun synes tilmed at have været knyttet til Roskilde, i alt Fald er hendes Testamente udfærdiget her og beseglet af Roskildebispen, Degnen og en Kannik; i St. Clare Klosterkirke valgte hun sit Leiersted. I Roskilde betænkte hun St. Clare Kloster og et Par Nonner der, St. Agnete Kloster og een Nonne, Vor Frue Kloster og et Par Nonner, Graabrødreklostret, Sortebrødreklostret, Helligaandshuset og St. Jørgens Gaarden, altsaa igjen samtlige kjendte Klostre og Hospitaler. Naar disse to Testamenters Vidnesbyrd nu sammenlægges, og hertil føies den hele Række af ældre Testamenter vedrørende Roskilde-Stiftelser, synes Resultatet at maatte blive. at Duebrødre ikke kan have været til i Aaret 1308. Dets Opførelsestid skulde da falde mellem 1308 og 1369²⁾.

En nøiere Angivelse af Grundlæggelsesaaret er for nærværende næppe mulig. Der foreligger vel fra det 14. Aarhundrede endnu eet Testamente, som særlig vedrører Ros-

¹⁾ Arnemagnæanske Diplomer, Fasc. 54 Nr. 24.

²⁾ Som et Kuriosum skal det nævnes, at Suhm i sin Historie af Danmark, VII, S. 703, anfører følgende: »Den sorøske anonyme utrykte Forfatter af Danmarks Chorografi paa Latin, som skrev ved 1591, vil, at Kong Valdemar den Store stiftede Duebrødre Kloster og Hospital i Roskilde paa det Sted, hvor han havde skjult sig efter Kongemordet.» »Men«, tilføier Suhm med god Grund, »dette er urigtigt.«

kilde, men ret beseet viser det sig at være uden Betydning. Det er Roskildebispen Jakob Paulsens Testamente af 13. Mai 1350¹⁾. Han betænkte alle Byens 5 Klostre, af Hospitalerne derimod kun St. Jørgens Gaarden; da Helligaandshuset ikke nævnes, kunde Forbigaaelsen af Duebrødre ogsaa være forsætlig.

Paa Grund af det ringe Antal Dokumenter vedrørende Duebrødre i Middelalder, som kjendes, er det ret forstaaeligt, at det heller ikke absolut sikkert kan angives, hvor Hospitalet oprindeligt har staaet. Man kjender først dets Plads ved Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, men i de mellemliggende henved 200 Aar kunde Duebrødre godt have været flyttet. Helliggesthuset skiftede jo Plads allerede efter høiest et Aarhundredes Forløb.

Det ældste Vidnesbyrd om Duebrødres Beliggenhed haves i et Dokument fra Aaret 1520, hvorved den kgl. Skriver paa Nykjøbing Slot, Erik Pors, forlenedes med Hospitalet. Dette siges her at have staaet »udenfor Roskilde«. Samme Angivelse gjenfindes i Forleningsbrevene af 1527 og 1528 for Peder Hansen, Hans Eriksen og Ludvig Gyldenstjerne²⁾, og paa den Ligsten, som Duebrødres Forstander Bertel Hansen Dalby lagde over sin i Aaret 1624 afdøde Søn Mogens, hedder det, at han var født 1612 »in collegio Roschildense (o: Duebrødre) suburbano«³⁾. I Modstrid hermed kunde det ganske vist synes at være, naar Stiftelsen i Forleningsbrevene for flere af Forstanderne i det 16. Aarhundrede kaldes »Duebrødre Kloster og Gaard i Roskilde«; men dette skyldes kun den Unøiagtighed, hvormed i ældre Tider Stedsbetegnelser ofte affattedes, eller, om man vil, den Sprogbrug, at Ordet »i« ikke altid skulde tages i bogstavelig Forstand, men kun angive, at den paa-gjældende Gaard hørte til Byen. For blot at nævne et enkelt Exempel herpaa kan der peges paa St. Jørgens

¹⁾ Bartholins Collectanea, paa Univ.-Bibl., Bd. F, S. 98.

²⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. II, S. 495 flg.

³⁾ Ibid. S. 523.

Gaardene. Disse laa i Egenskab af Opholdssteder for Spedalske altid udenfor Byerne, men i gamle Dokumenter siges de lige saa hyppig at ligge »i« N. N. By som udenfor den¹⁾. Vidnesbyrdene om, at Duebrødre i det 16. Aarhundrede laa udenfor Roskilde, svækkes heller ikke i nogen Maade ved, at det i Forleningsbrevet af 1557 for Hans Henriksen hedder, at han »skal bo hos Domkirken udi Duebrødre«; thi dermed menes sikkert kun, at han som residerende Kannik ved Domkirken skulde opholde sig der, hvor han havde sin Virksomhed, og ikke følge sin Forgænger i Embedet Gotskalk Wedzels Exempel, der en Tid lang boede i Gadstrup Præstegaard.

Den nøiagtige Plads for Duebrødre angiver imidlertid intet af disse Dokumenter, men det kan dog ikke være tvivlsomt, hvor den skal søges. Paa ældre Kort over Roskilde med tilliggende Jorder findes lige vesten for Byen afsat et Vænge, Duebrødre Vænge kaldet²⁾, og netop her har Resen i sit Atlas af ca. 1670 indtegnet Duebrødre — med den Tilføjelse, at det da henstod som Ruin. I Danske Atlas' VI Bind, der udkom 1774, hedder det om Duebrødre, at det tidligere laa med sin Kirke vesten for Byen, og at Pladsen nu var udlagt til Sædeland. Paa angivne Sted er man ved Pløining og Gravning i dette Aarhundrede jævnlig stødt paa gamle Mursten m. m. Duebrødre maa herefter have ligget omtrent ud for Enden af Gaden »Støden«, altsaa tæt udenfor det Sted, hvor i Middelalderen den vestre Byport, St. Botulfs Kirkeport, stod. Paa Resens Kort er Hospitalet tilsyneladende aftegnet som tre Huse, det ene bagved det andet; af disse er Kirken det ene.

Men de Bygninger, der dengang stode som Ruiner, hidrørte sikkert i det hele og store ikke fra meget gammel

¹⁾ Jvfr. Svenska fornminnesföreningens tidskrift, IX, S. 118.

²⁾ Jvfr. J. Kornerup: Roskilde i gamle Dage, S. 268, hvor der nævnes et Brev fra 1787 angaaende dette Vænge. Det hedder iøvrigt den Dag i Dag Duebrødre Vænge.

Tid. I Løbet af det 16. Aarhundrede var Duebrødre undergaaet gennemgribende Forandringer, for en væsentlig Del som Følge af den nye Anvendelse, der var bleven gjort af det ved Fr. II's Fundats af 1570 om Roskildes Hospitaler. Disse Ombygninger i det 16. Aarhundrede skulle dog her kun kortelig nævnes, da allerede Dr. H. Fr. Rørdam i sin Udsigt over Duebrødrehospitalets Historie i det 16. og 17. Aarhundrede har gjort Rede for dem¹⁾.

Den 10. Juli 1557 optog Lensmanden paa Roskildegård, Herluf Trolle, sammen med Kantoren, Borgemesteren og et Par andre Mænd i Roskilde efter Begjæring af Hospitalsforstanderen, Hr. Hans Henriksen, et Syn over Duebrødres Tilstand. Den var just ikke lystelig. Huset, hvori de fattige boede, var af Ler og tækket med Halm. Af Kirken eller Kapellet vare mange Sten udfaldne; der fandtes hverken Hvælving eller Loft, og Taget duede ikke. Ogsaa de andre Huse, saaledes det, hvori Forstanderen boede, vare yderst brøstfældige. Hans Henriksen lod nu foretage grundige Udbedringer; Kappellets Fundament, Loft og Tag restaureredes, de andre gamle Bygninger istandsattes, og et Par nye opførtes.

I denne Skikkelse stod Duebrødre saa til Aaret 1570, da Lemmerne fra Helligaandshuset og St. Jørgens Gaarden overflyttedes til det. Det vækker nogen Forundring, at det blev Duebrødre, der udsaaes til fremtidig Hospitalsbygning; thi Bestemmelsen i Chr. I's Brev af 1478, at Duebrødre skulde huse 4 fattige, og i Gotskalk Wedzels Forleningsbrev af 1542, at der skulde være 6 fattige, lader just ikke formode, at det har været noget større Bygningskomplex. En Følge heraf er det da maaske ogsaa, at Kongen allerede 1570 skænkede Duebrødre den øde St. Olufs Kirke i Roskilde til Nedbrydning, for at det kunde drage Nytte af Bygningsmaterialerne til Ombygninger²⁾, og at der ikke

¹⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. II, S. 493 flg

²⁾ Hist. Tidsskr. 6. R. II, S. 345.

hengik mere end 7 Aar, før der for Alvor blev Tale om en Udvidelse af Hospitalet. 24. Marts 1577 befalede Kongen, at »da Duebrødrehospital var meget forfaldent, og der var ringe Plads deri til de fattige«, skulde Forstanderen »lade bygge et nyt Hus af god, fast Bygning«. Dette skulde ligge »udi samme Hospital«, og det er saaledes tydeligt, at Duebrødre ved denne Leilighed ikke skiftede Plads.

Men i Aaret 1654 stod Stiftelsen ikke længer vesten udenfor Roskilde. I Wolfs Encomion regni Daniae, der udkom nævnte Aar, hedder det S. 469: »Duebrøder Kloster, som ligger lengst borte udi Roskild, hvor 41 Degne af Skolen bliver altid spiset, Middag og Aften, da og eftersom den Sted var langt borte i Byen liggende, er der igjen kjøbt en anden Residentz paa Fundes Bro, som er paa Veien fra Torvet ned til Domkirken, hvor de nu nærmere ved Skolen spises«. Paa dette Tidspunkt maa Duebrødre altsaa være flyttet ind i Roskilde By. I hvilket Aar Flytningen imidlertid er foregaaet, nævner Wolf desværre ikke. Længe før 1654 kan Flytningen dog næppe have funden Sted¹⁾. Af Wolfs Beretning turde det endvidere fremgaa, at det gamle Duebrødre udenfor Roskilde da endnu ikke var helt nedbrudt, hvad Resen jo ogsaa bekræfter, idet han, som tidligere anført, nævner Duebrødres Ruin vesten for Byen. Iøvrigt viser ogsaa et Par Dokumenter dette. Først 4. Aug. 1661 indstilledes det nemlig af Roskilde-Rektoren Hans Pedersen Kallundborg, der tillige var Kannik ved Domkirken, at Duebrødre Kirke paa Grund af Brøstfældighed ude og inde maatte afbrydes og Salgssummen anvendes til Hospitalets Bedste. Dette Forslag approberede Kongen under 28. Aug. s. A.²⁾. Forud for Rektorens Indstil-

¹⁾ Regnskaber udvise, at der 1643—44 opførtes et stort, nyt Bindingsværkshus (32 Fag langt) til Bryggers og Bagers, en Heste- og Klostald og et Plankeværk om Haven. Mulig var Flytningen allerede da foregaaet.

²⁾ Danske Atlas, VI, S. 134. Jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. II, S. 529. Duebrødres gamle Kirkegaard brugtes dog endnu i Pestaaret 1711 til Begravelsesplads (Dsk. Atlas, VI, S. 118).

ling og som Grundlag for denne var der i Beg. af Aaret 1661 taget et Syn over Kirken; dette er her meddelt S. 496.

Resen omtaler selvfølgelig ogsaa det nye Duebrødre inde i Byen (»Duebrødre in ipsa situm erat urbe«; S. 86), og dette er i hans Atlas meget rigtig afsat nordnordvest for St. Laurentii Taarn, nær Hjørnet mellem Fondens Bro og Domkirkepladsen (altsaa lidt nord for det Sted, hvor Helligaandshuset havde staaet). Han skriver derom følgende: »Hospitalet, hodie Duebrødre, som var i gamle Dage Erke-degnens i Roskilde Residentz, hvilken Peder Bisp i Roskilde ordinerede dertil 1397. Men siden 1566 er den bleven Hospital.« Ganske paalidelig er Notitsen ikke i sin Helhed, som det vil sees. 1566 maa være forkert. At den nye Hospitalsbygning oprindelig skulde have været Erke-degnens Gaard, er derimod ikke usandsynligt. Denne Residens laa i alt Fald ved Domkirkens søndre Side, nær Fondens Bro, hvad der bl. a. fremgaaer af et Brev fra 1475, hvorved Dronning Dorothea erkjendte at have modtaget af Biskop Oluf Mortensen for sin Livstid »en Kirkens Gaard og Residens, som ligger sønden op til St. Lucii Domkirke og Erke-degnens rette Gaard og Residens er, med al fornævnte Gaards rette Tilliggende, med Rum, Abildgaard, Gaardsrum, Lade, Ladegaard og Kaalgaard, intet undtaget foruden det lange Gadehus med Boder ved Fondens Bro, som »besluttet« er fra fornævnte Gaard og paa Leie og Rente gaaer«¹⁾. Men i saa Tilfælde kan det næppe være rigtigt, naar det tidligere antoges, at Erke-degnens Gaard senere skulde have faaet Navnet Klokkergaarden og være nedbrudt 1772 samtidig med Vor Frue Kapel²⁾.

Den anden Del af Resens Notits, at Peder Lodehat 1397 havde skænket den paagjældende Gaard til Erke-degnebolig, har derimod ikke megen Rimelighed for sig; thi Erke-degne-Gaard, der stod 1566, kan først være opført

¹⁾ Arnemagn. Diplom., Fasc. 26 Nr. 22. Jvfr. Hist. Tidsskr. 6 R. II, S. 345.

²⁾ Kornerup: Roskilde i gamle Dage, S. 187; jvfr. ibid. S. 25 og 207.

langt ind i det 15. Aarh. I et af Roskildebispen Jens Pedersen 1443 udstedt Brev fortælles det, at Oluf Mortensen Baden, Erkedegne i Roskilde (den senere Biskop, † 1485) »havde nu kostelig opbyggt residentiam archidiaconatus sui med kostelig Stenhus og anden god Bygning«, og endvidere at Hr. Olufs Forældre skulde have det Hus til Beboelse, som »Hr. Oluf nu agter at bygge hos Fondersbro i fornævnte residencia«¹⁾.

Hvorledes dette nu end forholder sig, er det sikkert, at Duebrørehospital kun benyttede den i det 17. Aarhundrede i Roskilde By indrettede Hospitalsbygning en forholdsvis kort Tid. Der hørte ikke nogen Kirke til dette Duebrødre, men det var henvist til Graabrødrekirken. Mulig som Følge af, at der under 19. Febr. 1740 blev udfærdiget en ny Fundats for Duebrødre, hvorved dets Virksomhed betydelig ændredes, maatte der skaffes nye og mere formaalstjenlige Bygninger. 1742 begyndte man da at sælge bort af de gamle, som det sees af følgende Notits i »Roskilde Bythings- eller Justitsprotokol 1734—44« (i Provinsarkivet): »8. Nov. 1742. Duebrødre Klosters Ridefoged, Sr. Lars Leth, fremlagde en skriftlig Tillysning af 5. Nov., hvorved bekendtgjøres, at paa bemeldte Duebrødre Kloster førstkommende Mandag d. 12. Nov. Kl. 8 slet bliver ved offentlig Auktion falholden og til den høiestbydende bortsolgt en Del Klosters gamle Bygninger med Grund og Haver, item en Del sorterede Bygningsmaterialer og Jernkakkelovne etc.«²⁾. 1743 reistes en helt ny Hospitalsbygning,

¹⁾ Arnemagn. Diplom., Fasc. 61 Nr. 26. Bispens Brev er udstedt 9. Nov. Det ligger derfor nær at antage, at Grunden til, at Oluf Mortensen just da opførte sin Residens, var, at den tidligere Erkedegnebolig var bleven ødelagt ved den Ildsvaade, som 14. Mai 1443 hærgede Domkirken og alle Kannekeboligerne med Undtagelse af tre, samt alle Vikarernes Boliger og den største, midterste Del af Byen (Script. rer. dan., I, S. 195, III, S. 275).

²⁾ Velvilligst meddelt af Prof. J. Kornerup. — Det er sandsynligvis Rester af den 1742 nedbrudte Hospitalsbygning (o: den gamle Erkedegnebolig?), man traf paa, da Grunden til Kathedralskolens

der fik sin Plads ved Fondens Bro, paa Gadens vestre Side nær Domkirkepladsen — altsaa lidt østligere end den forrige Hospitalsbygning. I en Indberetning med tilhørende Beskrivelse af Byen, som Roskildes Magistrat 1743 indsendte til Stiftamtet, staaer der under 18. Juli 1743: »Paa Domkirkens søndre Side er der i dette Aar opbygget Duebrødre Hospital af Grundmur, hvorudi kan rummes over 20 Hospitalslemmer«¹). Det synes, at den paagjældende Grund eiedes af Duebrødre (tidligere af Helliggesthuset). I Roskildebispens Jordebog fra Slutn. af 14. Aarh. nævnes i alt Fald: »Item af Fondens Bro hele Jorden fra Helligaandshusets Boder til St. Lucii Kirkegaard ved den vestlige Side (af Fondens Bro)«²). 1512 havde Helliggesthuset af Sidse Baggers faaet 2 Boder paa Fondens Bro. Da Duebrødre 1573 solgte den gamle Helligaandsbygning, undertoges udtrykkelig fra Salget nogle Boder paa Fondens Bro³), og i den Kopi af Duebrødrehospitals Jordebog, som 1628 tilsendtes Kancelliet og nu opbevares i Rigsarkivet, nævnes 3 Boder paa Fondens Bro, hvoraf der betaltes Jordskyld og Husleie til Duebrødre⁴).

Gymnastikhus i Aaret 1842 blev gravet. Man fandt her svære røde Mure og en gammel Kjælder (Kornerup: Roskilde i gl. Dage, S. 238). — I Provinsarkivet opbevares Duebrødres Regnskaber fra 1737 af (i Rigsarkivet Regnskaber for Aaret 1643/44); desværre synes Regnskaberne for Aarene 1742 og 1743 dog at mangle. I Regnskabsbøgerne for 1737—40 nævnes under Udgiftsposten: Reparationer følgende Bestanddele af det da staaende Hospital: Den vestre Ladelænge. Den østre Ladelænge. Brøggerslængen. Slagterhuset. Gangen fra Fondens Bro til Klostret. De fattiges Have. De fattiges Hus. Havreladen. Privetet. Det to Loft høie Hus. Kostalden. Kornladen. Køkkenet. Disciplenes Spisestue. Bygladen. Hestestalden. Klostrets Brøndpost. Spisekamret. Forstuen. Blegdams Hus.

¹) •Roskilde Bys afgangne Kopi-Brevbog, begyndt Aar 1737. (Provinsarkivet). Jvfr. J. Kornerup: Roskilde i gamle Dage, S. 30. Det vil saaledes sees, at den tidligere Angivelse af 1747 som det Aar, da den nye Bygning reistes, ikke er korrekt.

²) Script. rer. dan., VII, S. 68.

³) Se de i Tillæget som Nr. 7 og 9 meddelte Breve.

⁴) Rigsarkivet, Topograf. Saml. Papir, Roskilde Nr. 187.

Heller ikke denne nye Hospitalsbygning, som i 1830 forhøiedes med et andet Stokværk, skulde staa i stort mere end 100 Aar. I Henhold til kgl. Resolution af 22. Juni 1878 blev den nedbrudt, og Grunden lagdes da til den nuværende Hospitalsbygning, som opførtes omtrent paa den gamles Plads, efter Tegning af Etatsraad J. Herholdt, af store, røde Mursten i gothisk Stil i to Stokværk og med takkede Gavle, der prydes af smaa Taarne, i Stil med Oluf Mortensens Vaabenhus ved Domkirken. 1880 blev Bygningen tagen i Brug. I Forhallen læses følgende: »Erkebiskop Jacob Erlandsen stiftede duebrødre hospital i aaret 1253«. At Indskriften ikke indeholder nogensomhelst historisk Sandhed, vil fremgaa af det foran udviklede. Den fortjente utvivlsomt at overhvidtes.

Som bekjendt afgiver dette Duebrødrehospital med sin i Aaret 1841 grundlagte Filial, »Duebrødre Klosters nye Stiftelse«, et Asyl for ubemidlede gamle Mænd og Kvinder. Denne Bestemmelse har Hospitalet utvivlsomt haft fra første Oprindelse af, om end det ved Siden af ogsaa har understøttet trængende Skoledisciple. I Chr. I's Brev af 1478, hvorved Duebrødres Renter og Gods befaledes anvendte til Underholdning af en Kannik, hedder det, at denne til Gjengjæld skulde yde 4 fattige, »der skulde bære den Helligaands Tegn, en Due«, frit Husly og Føde, og at han skulde give to Disciple Middagsmad. Mulig have Hospitalslemmerne ogsaa før 1478 baaret et Duebillede paa deres Dragt, og dette givet Anledning til Hospitalets Navn. Dets Bestemmelse i Middelalderen har saaledes ikke været meget forskjellig fra Helligaandshusets, og ligesom dette har det været en borgerlig Hospitalsstiftelse med et Personale af ikke klosterviede Folk. Heri maa da ogsaa Forklaringen søges til, at de to Hospitaler gennem en, som det rigtignok synes, kort Del af Middelalderen have været forenede under en fælles Forstander.

Vidnesbyrdet herom er kun et eneste. I den i ældste danske Archivregistraturer, 3. Bd., aftrykte Fortegnelse over

Brevene paa Roskildegaard nævnes (S. 331) »en liden Ask« med 6 Dokumenter vedrørende Duebrødre. Et af disse er et Vidne fra 1476 af Ramsø Herredsting om, at »noget Gods i Ølseagle og Ølby haver ligget af Arilds Tid til Duebrødre, til saa længe Her Morten Plov fik baade Duebrødre og Helliggesthus, da lagde han det til Helliggesthus«. Dokumentet kjendes kun gennem dette kortfattede Uddrag, og det kunde saaledes ikke deraf med Sikkerhed sees, naar Morten Plov beklædte Forstanderskabet for de to Hospitaler. At det dog har været lige før 1476, fremgaaer af, hvad der er sagt S. 462, og kan mulig ogsaa sluttet af de 5 andre Dokumenter, den lille Æske indeholdt, og som kun spænde over et kortere Tidsrum.

Disse Dokumenter ere ligeledes Thingsvidner eller Retterthingsdomme angaaende Duebrødrehospitalets Jordegods. Det ældste er det S. 470 nævnte Vidne af Merløse Herredsting fra 1459 om, at en Gaard i Bonderup (Tostруп Sogn) i 90 Aar havde hørt til Duebrødre »og ikke til Helliggesthus«. Af Vigtighed som dette Aktstykke er til Fastsættelsen af Duebrødres Alder, frembyder det ogsaa Interesse paa anden Maade. Thi under Henblik paa Thingsvidnet af Ramsø Herred fra 1476 og nedennævnte to Domsbreve fra 1481 og 1482, tør man af Udtrykket »og ikke til Helliggesthus« maaske slutte, at alt paa det Tidspunkt vare Duebrødre og Helliggesthus forenede under een Forstander. Denne Sammenlægning var det nemlig, som gav Anledning til, at de to Hospitaler flere Gange toge Stokkenævns Erklæringer om, hvad de hvert for sig eiede. Om Gaarden i Bonderup maatte Merløse Herredsting igjen 1478 afgive Erklæring, lydende paa, at den af Arilds Tid havde hørt til Duebrødre, og der blev samme Aar taget et Landsthingsvidne om, at Jens Juels Fader havde været med i et Nævn for at undersøge, hvorvidt Gaardene i Bonderup, Ølseagle og Ølby hørte til Duebrødre eller Helliggesthus. Som Afslutning paa Retserklæringerne staaer endelig en Retterthingsdom, hvorved Gaarden i Bonderup og Gaarden

i Ottestrup tildømtes Duebrødre, medens en halv Bol Jord i Ølsemagle samt Ølsemagles Bispetiende tildømtes Helliggesthus. Dette sidste i Aaret 1481 udstedte Aktstykke kjendes kun gennem Registranten, men i den arnemagnæanske Diplomsamling opbevares et Domsbrev fra 1482 (aftrykt nedenfor i Tillæget som Nr. 2), som viser, at Dokumentet fra 1481 har været det tredie i Rækken af Domsbreve i denne Sag, medens det selv er det fjerde. Ogsaa fremgaaer det heraf, at der yderligere mellem de to Hospitaler har været ført Trætte om tre Gaarde i Ølby og tre i Ølsemagle, hvilket Gods tildømtes Duebrødre; dette er sikkert kun glemt i Uddraget af Brevet fra 1481 i Registraturen.

Da Størstedelen af disse Aktstykker er udstedt i Slutn. af 1470'erne eller lidt senere, kan der mulig heraf sluttet, at Duebrødre og Helliggesthus først henimod 1478, det Aar, da hint Hospital gjordes til en Forlening for en Kannik, igjen ere blevne lagte hvert under sin Forstander. I Domsbrevet af 1482 nævnes som Forstander for Helliggesthus Hr. Peder Andersen, for Duebrødre Hr. Christiern. Denne maa vel saa være den første Kannik, som har faaet Duebrødre i Forlening. I Brevet kaldes Hr. Christiern ikke med Efternavn; maaske er han identisk med den Kannik Christiern Pedersen, der nævnes ved Aar 1486¹⁾. Hvem hans nærmeste Efterfølgere have været, vides derimod ikke; først fra 1520 kjendes atter en Forstander, Erik Pors²⁾.

Om Duebrødres Bestyrere før 1478 havest ligesaa lidt som om Helliggesthusets mange Oplysninger. I Tiden forinden 1476 var, som oftere nævnt, Morten Plov Forstander³⁾.

1) Rigsarkivet, Danske geistlige Sager, Nr. 22 b. Det er maaske den samme Christiern Pedersen, der 1476 nævnes som Roskildebispens Official (C. Nyrop: Saml. af Danm. Lavsskraaer, II, S. 184).

2) Kirkehist. Saml. 4. R. II, S. 495.

3) Da Morten Plov saaledes ikke har haft Duebrødre i Forlening, idet denne Stiftelse først 1478 blev et Kanonikat, kunde dette maaske tjene til Vidnesbyrd om, at Helliggesthuset, i Spidsen for hvilket Hr. Morten samtidig stod, heller ikke paa den Tid var gjort til en Forlening.

Hans Forgænger kunde mulig Kanniken Odde (Hansen?, den senere Provst i Roskilde Kapitel) have været. Rigtignok kaldes han intetsteds med Titlen: Forstander i Duebrødre, men da det var ham, som 1464 gennem sin Tjener, Jens Nielsen, lod Nævnet tage paa Ringsted Herredsting om Gaarden i Bonderup, kunde dette vise, at Duebrødres Anliggender have været ham betroede¹⁾. I det hele og store kan det vel antages, at Duebrødres Forstandere i Middelalderen have tilhørt lignende Stænder som Helliggesthusets. Mulig har der da ogsaa været den Overensstemmelse mellem de to Hospitaler, at Duebrødre ligesom Helliggesthuset oprindelig, før det blev en Kannikeforlening, har ydet større Fattighjælp end senere i Middelalderen.

Tillæg.

Nr. 1.

1464. Thingsvidne om en Duebrødrehospital tilhørende Elendom i Ottestrup.

Alle men, thette breff see eller høræ læsze, helsz wi Per Anderssen hærtsfoghet i Ringstædhæ hærît, Henrick Mæenstrop i Fredzgord, Lauritz Saxøn i Othestrop, Pæther Jenssen sognæ prest i Fersløff, Lauritz Henningsen sognæ prest i Nordrop, Jon Swenssen i Odhersløff, Troelss Lauritzen i Tiæræby evinnælighæ met gudh. Kungøre wi met thette wort opnæ breff, aar æfther gudz byrd et tusind firehundert fire oc tresinstive then thorsdagh nest forræ sancte Mickels dagh wor een beskeden swen Jens Nielsen, her Oddæs tiænære kanik i Roskyldhæ, paa Ringstædhæ hærîtzthingh og spordhæ sigh forre, om nogen man wor i forⁿe hærît, som kunnæ minnes, at thenn gordh i Otthestrop, som nu a bordh Jens Jepssen, hawer wærît eldheth eller kerdh eller met ræthæ

¹⁾ Er Antagelsen rigtig, og er Hr. Odde identisk med Odde Hansen, maa det rigtignok synes mærkeligt, at han ikke betænkte Duebrødre med nogen Gave i sit Testamente af 31. Aug. 1490 (Afskrift i Langebeks Diplomatarium). Helliggesthuset i Roskilde fik en Tønde Øl og en Flæskeside.

frawunnen fran Duæ Brødhæ kloster i Roskyldhæ til tingis-withnæ och til noget annet kloster. Tha melthæ for^{ne} Per Anderssen hæritzfoghet uth aff thinghet eth stokkæ withnæ, huilketh som xii astadegæ dandæmæn udhi ware, som først wor Ingwer Jenssen aff Nordrop, Nis Galen ibidem, Swen Lauritzen aff Mulstrop, Lauritz Jonssen aff Odhersløff, Oghæ i Kleppæth, Jep Persen aff Thimmulstrop, Lassæ Gedde, Thord aff Thestrop, Olaff Jenssen aff Wethersløff, Jens Perssen aff Thersløff, Jep Perssen i Høm, Henning Nielssen, huilkæ som udtginghæ oc them indbyrdis beradh och inkommæ igen paa for^{ne} hæritztingh och sadhæ paa theris godhæ troo och sannen, at then for^{ne} gord, som i Ottherstrop ligger, som nu ibordh for^{ne} Jens Jepssen, hawer ligget til for^{ne} Duæ Brødhæ closther i tresindstive aar och mere udeldh og ukærdh hær paa thinghæ, oc aldri thee hadhæ annet hørt eller sport æn, han laa till Duæbrødhæ met ræthæ. Ydhermere ath wi thet hørthæ, at the xii dandæmæn soo withnædæ och sawde om for^{ne} gord i Otthestrop, thet withnæ wi och bewisæ met woris insigle henghendæ nædhen foræ thette breff, som givet och skreffvet ær aar og dagh oc stedh, som fore skreffvit staar.

Efter Afskrift i Langebeks Diplomatarium.

Nr. 2.

1482. Domsbrev i Anledning af en Trætte mellem Duebrødre og Helliggesthus om Jordegods.

Wij Jens Brorstorp met gudz nade ærchebiscop j Lund, Sweriges første, pawens legatæ ok menige Danmarcks riges raad, gøre alle widerlight, ath for oss pa retthertingh wor skicket hederligh mandz bud her Cristierns forstanderes till Dwebrøder j Roskyldæ met wort tredie dombreff ludendes, ath hedherlege oc welburdege men her prier Jep Mortensz af Antworskow, doctor Cristoffer domprouest j Roskylle, Henrik Megenstorp landzdomer j Sieland, Effuert Grubbe rigens cantzeler, Pether Bille i Swanholm, her Odde cantor j Roskylle, mester Laures, her Pether Rebergh, her Børge, canicker, her Jeip Andstet, her Hans Clemensz, wnge her Boo oc her Oleff Bagge, vicarij, the wore kesde oc sandrektelege tiltagne j hög-baren førstes konnigh Cristierns nerwerelse pa Køpenhaffne

hws domere at wære mellom for^{ne} her Cristiern aff Dwebrøder oc her Pether Andersz aff Heliegesthus sammestedz om trette oc dele, som the samen haffde om tree gorde j Ølby, som Mickell Oxe, Llas Nielsz oc Henrik Jensz j boo. Jtem en gord j Bondorp j Mierløseherret, som Esbern j bor, jtem tree gorde j Ølsiemagle j Ramsiøherret, som Llas Hemingsz, Hermind Odh oc Pether Olsz j boo, oc en gord j Ottestorp. Tha sanne for^{ne} hederlege oc gode men swo for rette effter then bewisningh, som for^{ne} her Cristiern oc her Pether Andersz j rette lagde for them, ath for^{ne} godz j Ølby oc Ølsiemagle, then gord j Bonderop oc then gord j Ottestorp høre aff rette till Duebrøder, effter thij som for^{ne} wort tredie dombreff ther om ydermere wduisz, oc ther emodh ære engen breff taghen. Thij tildøme wij nw fierde sinne for^{ne} her Cristiern oc hans efftherkommere till for^{ne} Dwebrøder for^{ne} gorde oc godz met alle theres rette telligelsz athaffue, nyde, bruge oc beholde effter thæs obne breffes ludelsz, wnnentaget thet halffue boll jord j Ølsiemagle oc all Ølsiemagles sogens biscops thiende, fforbiw-tendes nogher for^{ne} her Cristiern eller hans efftherkommere till for^{ne} Dwebrøder pa for^{ne} godz j nogher made hinder atgøre, swa lenge nogher kommer for oss met beder bewisningh pa retthertingh. Datum Haffnis anno dni med lxxx²⁰ die sancti Calixti proprie regnj Dacie ad causas sub sigillo presentibus inferius appenso teste Efferde Grubbe eiusdem regionis justiciario.

Orig. paa Perg. med Rigets Segl vedhængende. Arnemagnæan. Diplom. Fasc. LXIII, 13.

Nr. 3.

1512. Gavebrev til Helliggesthus paa 2 Boder paa Fondens Bro i Roskilde.

Jeg Citze Bagerss kennes met thette myth opne breff, ath jeg nu met myn fry willye och myn hosbondess samtycke oc rodh i hederlig mends nerwerelsse, her Lauritz Jenssøn, myn sognepresth, oc her Pedher Brocks, opladher oc affhendher fra meghe oc mynæ arwynghe oc alle, i hoo helst the wære kunne, oc ind til Helliggesthus i Roskylle the tho bodher paa Fundhers broo standher, hwycke ij bodher Ingeburge myn søsther oc henness hosbondhe haffde, oc jeg nu haffuer haftt effter

hennes død, hwilke ij forneffnde bodher met bredhe oc lenghe oc gorssrum stondhe paa forneffnde Hellygesthusses jord oc grund. Thi antworder jeg nu fran meg og mynæ arwynghers hendher for myn oc myn søsther syelss bestandelsse i hedherlig mand her Pædher Andherssøns, forstondher till forneffnde Helligesthuss, hendher oc forsyn, oc kennes jeg meg nu oc myne arwinge efther thenne dag ynghen deel, lodh eller eyedom lengher ath haffue i forneffnde ij bodher oc bygningh, oc meller ieg nu met thette myth breff thet breff død oc vdhen machth ath wære, som forneffnde myn søsther haffuer haft paa the forneffnde ij bodher oc bygningh, oc bedher jeg oc myn hosbondhe gerne hederlighe mendh her Pædher Pawelssøn, vicarius, oc forneffnde her Lauritz, myn sognepresth, her Peder Brock, ath thi trycke theriss jndseglæ nædhen fore thette breff, forthi at myn hosbondhe haffuer ey jndseglæ. Datum anno domini millesimo quingentesimo duodecimo ipso die sancte Katerine virginis et martiris.

Efter Afskrift i Langebeks Diplomatarium.

Nr. 4.

1517. Forleningsbrev til Roskildekanniken Otto paa Helliggesthuset.

Wij Laghæ Vrne mett gudz nadhæ biscop i Roskilde giøre witherligt, at wij mett wort elskelige capitels i Roschiildhæ wilghæ, fuldburd oc sambtyckæ haffwæ wndt oc tilladet oc mett thette wort obne breff vnde oc tillade, at hederlig mand oss elskelige her Otthe kanick wtj wor domkircke Roskilde maa oc schall haffwæ, nyde oc i syn liiffs tiid behollæ Helligesthwss her i Roschildhe, som oss elskelige mester Jørghen Scotborig friitt wdj woore hender resignerede oc wp-lod, mett gard, gotz, rentthæ, wornede, biscops tiender oc all sin retthæ tilligelszæ, hwad thet helst er, intthet wndertaget, mett swodant skeell oc wilkor, at hand schall for^{ne} gard byghæ, forbedre oc j gode maade hollæ oc lade hollæ daglighæ messer fore then helligandz altere i for^{ne} wor domkirckæ, sammeledes iij korspefflinghæ tiill dawlighæ kost oc hwss, som skullæ giøre sedwanlig thienestæ i koer, oc en lochate, som sammæ pefflinghæ twchtæ oc lere skall. Jtem skall hand giffwæ the fattighæ folck wtj for^{ne} helligesthwss hwer dag eth brød saa

gott som too pinningher, saltmad oc kaaell pæ eth fad oc fersk mad pæ eth fad, om førmedaghæ sield fysk oc smør, som sedwanligt her tiill werid haffwer, oc tesligest om fastedaghæ, som ther tilhører, sammeledes iiij stobæ øll hwer dag. Jtem wtj alle prelathæ høgtiider, alle wore froæ daghæ, sanctj Laurencij dag oc om almyndelig fasthen viij stobe øll, ther fore wden lywss oc hwedebrød wtj synderlighæ dagæ oc tyder om aaredt, som sedwanligt er. Jtem schall hand oc giiffwæ pro anniuersario felicis recordacionis domini Johannis Hind episcopi Roskildensis predecessoris nostri xi ß grot oc en ß oc ther tilmett hollæ, giøre oc giffwæ i allæ modæ slig tynghæ oc thienestæ, som sedwanligt er atgiiffwes oc giøres aff samme Helligesthwss. Oc skullæ wij tilskicke hwert aær tho canicker, som skullæ høre reghenschaff paa sammæ Helligesthwss gotz oc tilligelszæ oc haffwæ tiilsywn om reelig schickelszæ ther om i alle mode effther capittels statuter. In quorum omnium et singulorum premissorum testimonium sigillum nostrum vna cum sigillo venerabilis capituli nostri antedictj presentibus est appensum. Datum in curia nostra episcopali Roskildensi die beati Valentinj martiris anno domini millesimo quingentesimo decimo septimo.

Orig. paa Perg. Arnemagn. Diplomsaml. Fasc. LXIV, 13. Seglene mangle.

Nr. 5.

1572. Kongl. Tilladelse til, at en Hospitalet i Roskilde tilhørende Gaard maa sælges.

Breff til capittellit vdj Roskilde, vt sequitur.

Frederich etc. Wiider, att effther som j lader giffue tilkiende, att hospitallit ther wdj byenn skal haffue enn gaard ther sammestedt, huor aff the fattige fanger aarligen thil leye x daller, huilcken gaard skal were møggit bygfalden, och ther som thend egienn skal ferdig giøris, skal thend komme the fattige mere att koste, end the wdj nogre aar skulle bekomme thil renthe ther aff. Tha efftherthj ther skal were ein mett naffn Claus Hanssenn, som biuder for samme gard v^c daller. och j ther hois lader formelde, att ther som wij wille beuilge, att thend maa selgiis, kand penningen wdsettis, och the fattige kunde aarligen be-

komme thil renthe xxv daller, i thet sted the nu icke haffue wden x daller, och j ther fore wnderdanigst ere begierrinthis her om att motte faa wor wilge att wiide. Tha effther theend leylichhed och ther som thet j saa maade kunde were the fattige thil gauffn och beste, ere wij thilfredz, attj samme gaard selger och affhender thil for^{ne} Claus Hanssenn, och attj haffuer grandgiffuelig jndseende med, att the fattigis gaffn och fordel wiidis och rammis, och att penningene bliffuer wdsette paa renthe hos the, ther wederhafftig ere, saa att the fattige kunde bliffue foruarit och aarligenn thil gode rede bekomme theerris renthe aff for^{ne} penninge, huor effther j etther kunde wiide att rette. Datum Kiøpnehaffn thennd xv Junij aar etc. mdlxxij.

Søllandske Tegnelser.

Nr. 6.

1572. Kongebrev om, at Hospitalet i Roskilde kun maa afhænde en det tilhørende Gaard paa visse nærmere angivne Vilkaar.

Breff til capittelit wdj Roskilde, vt sequitur.

Wiider, att effther som j nogenn thiid siidenn forledenn haffue ladit giffue oss thilkiende om en gaard ther wdj Roskilde, som hører thil hospitallit, och j for nødigst ansaa, att same gaard bleff sold och penningen, som ther fore skulle opberis, att vdsettis paa renthe the fattige thil beste, huor paa wij tha skreff etther thil wor wilge och meninge, och efftherthj wii sidenn ydermere haffue oss ther om betenckt och for gaatt anseer, att gaarden icke aldelis skal affhendis fra the fattige, men thennom att maa aarligenn ther aff bekomme sin wisse jordskyld, tha wille wij, att for^{ne} gaard med sin bøgning och eigendome maa selgis thil en, som mest giffue wil (dog icke wnder v eller sex hundred daller), och hand, som same gaard kiøber, och hans arffuinge thend att nyde med saadann wilckor, att hand och the aarligenn skulle be-thimen och thil gode rede giffue ther aff thil wisse jordskyld thil hospitallit thi daller; skulle the och bygge och forbedre gaardenn och thend med goed kiøbstedtz bygning wel wed magt holde. Och ther som for^{ne} jordskyld icke thil rette thid wdkommer, eller och gaarden forfalder, tha skal for^{ne} gaard och grund med bygning och eigendom quit, frij och ube-

hindrit were forfaldit thil the fattige wdj hospitallit. Ther som the och bliffue thilsindtz eller och fororsagis for^{ne} gaard att affhende, tha skulle the thend tilbiude the fattige och theris forstander j hospitallit, och wden for^{ne} the fattiges forstanders beuillinge skulle the icke mue selge, pantsette eller wdj andre maade affhende for^{ne} gaard eller nogenn sin tilligelsse, effther som wij haffue befallit wor hoffpredicker, oss elskelige mester Niels Nielssenn, ydermere paa wore wegne att skulle etther berette; och naar breffuit effther for^{ne} meninge giortt er, och med ander wilddor, som the fattige kand komme thil beste, bliffuer besluttid, skulle j thet thil oss forskicke, wille wij thet confirmere och stadfeste, paa thet althing ther med kand bliffue giortt och forhandlit the fattige thil profit. Wij wille och, att hues penninge, som giffues for for^{ne} gaard, skal the fattiges forstandere opbere och thennom siiden wdsette hoss wisse folck paa renthe the fattige thil fordeell och beste och ther med saa foruare the fattige, som hand och hans arffuinge icke wille staa thennom thil rette bode for hoffuitstol och renthe, om the ther paa fanger nogenn skade, och attj haffuer jndseende med, att for^{ne} the fattiges gaffn rammes och wiidis j alle maade. Ther med skeer wor wilge och endelige meninge. Datum Frederichsborg thend 25. Junij aar etc. mdlxxij.

Søllandske Tegnelser.

Nr. 7.

1573. Salgsbrev paa Helliggesthusets Bygninger.

Jeg Hans Lauffritszenn cannick till Roschiillde dombkirche oc forstandere wdj Dwebrødre her sammestedt giør alle witterliggt mett thette miitt obne breff, att efftherthij the fattiige folck wdj for^{ne} Dwebrødre hoszpital, till huillche wor alldernaadigste herre oc konning, her Frederick thenn andenn, Dannemarckis, Norriigis, Wenndis oc Gottis konning, haffuer funderiitt enn ewiig renthe oc wnderholdning, haffue enn gaard her wdj for^{ne} Roszchiillde mett twende steenhuuss wdj, thett ene standendis nordenn nest optill sanctj Laurentij tornn, thett andett wæstenn wedtt for^{ne} taarnn mett een liidenn gaardtztrom, szom nogle aff the fattiige tielfornn haffde theris wæriillsze wdj oc kalles thett gamble Helliggesthus, medtt

andre flere huusze, gaardttzrom, agerom, hauffuerom wdj lengde, wiide oc breede, szom samme gaardtt oc grund nw forfundenn, benefndtt oc indhegnett er, liggennndis nordenn oc wæstenn optiill for^{ne} sanctj Laurentij taarnn oc westenn frann Roschiillde byting oc torggaden sammestedttz, oc for^{ne} gaard oc huusze ere saa brøstfalldenn, att ther szom gaarden skulle rett hiellpes oc opbygges, tha wille thett komme the fattiige paa større bekaastning, endtt leygenn kunde wdj mange aar oprette, huor om høgbe mellthe kong. Maiett. haffuer tillscreffuitt hederliig Roschiillde capittell, att for^{ne} gaardtt oc eygendomb maa sellgiis til een, szom mest will giffue for bygningenn oc tiill aarliig iordskyldtt, oc naar thenn saald er, will hans kong. Maiett. thenn ythermere stadfeste, om huillchett høgbe mellthe kong. Maiett. hoffpredicant mester Niells Nielszenn Col-ding oc wiidere haffde hans kong. Maiett. befallning ther wdj att giøre oc lade the fattiige mest till gauffnn oc beste, szom mögeliigt kunde wære, oc for^{ne} mester Niells haffuer thenn opbødiitt først wdj for^{ne} capittell oc szaa paa Roschiillde byting, att huem mest willde giffue for bygningenn oc till aarliig jordskyld, handtt skulle thenn bekomme, oc ther haffuer jngenn wæredtt, szom will giffue meere endtt Claus Hanszen nw boenndis wdj szamme gaardtt, handtt gaff sex hundrett gamble daller, the ere wdsette paa renthe for trediuige gamble daller, huillche szom skulle aarliigenn føres till regenskaft mett andenn the fattiiges jndkombst, oc will handtt giffue tre marck danske pendinge till jordskyld aarliigenn aars, szom giillde oc giengeliige ere her wdj Dannemarck. Tha haffuer jeg paa høgbe mellthe kong. Maiett. gode behagh oc effther hans kong. Maiett. schrifftliig befallning tesliigiste mett for^{ne} hederliig capittells ja, willge oc tillstandtt oc mett for^{ne} mester Nielszes wnderuissning, raadtt oc sambtøcke saaldtt, skiøtt oc affhendtt for^{ne} gaard frann the fattiige, nw ere oc alle theris effterkommere, oc till for^{ne} Claus Hanszenn, alle hans arffuinge oc effterkommere mett alld szynn rette tilliggellsze, szom forscref-fuitt staar, att nyde, bruge oc beholde thenn ene effther then andenn for ett friett, fulld oc fast kiøff till ewindeliig eygen-dom eyge skullendis wdhen alld modsziigellsze wdj alle maade. Oc kiendis jeg for^{ne} Hans Lauffrettszenn paa the fattiiges

wegne jngenn ythermere laaed eller deell att haffue wdj for^{ne} gaardtt wdj nogen maade wndertagendis nogle boder paa Fundes broo, szom ere elluffue weggerom huuss, ther wdj beregnitt the twende weggerom aff thett thwlofftt huuss, szom porttrommett er wdj, oc forstrecker szeg szamme boder wdj nørr nest frann for^{ne} porttrom oc jndtill erchiedegens boder mett theris loffte oc gaardttzromme szaa wiiett, the nw forfundenn ere, oc thennem aff rette tillhøre effther høgbemellthe kong. Maiett. fundattzes lydellsze, mett sliige forordtt oc willkaar, att for^{ne} Claus Hanszenn oc hans arffuinge skulle aarligenn till gode rede giffue the for^{ne} tre marck till jordskylldt aff szamme gaardtt till huer nyttaars dag. Oc ther szom for^{ne} jordskylldt icke wdttkommer aarligenn wdj thimmeliig tiidtt, effther szom forscreffuett staar, menn bliffuer ett aar, andett oc tredie aar forszømmett, naar paa eskiss, oc naar jordskylldenn burde att wdgiffues, tha skall szamme gaardtt oc thette breff være forbrutt, oc tha maa the fattiiges forstandere strax være megtiig att selge szamme gaardtt till huem, ther kiøbe will for sziitt yderste wærd effther dannemendttz wurdering oc siigellsze, oc tage szaa mange pendinge først ther aff, szom tha tillbage staar aff jordskylldenn, oc sziidenn giffue for^{ne} Claus Hanszenn eller hans arffuinge thenn andenn summa pendinge, szom tha offuerbliffuer aff samme wurdering, att the fattiige kandt fonge theris jordskylldt følleste till gode rede wdhenn alld modttsziigellsze oc skade wdj alle maade. Oc ther szom szaa skiede, att for^{ne} Claus Hanszenn eller hans arffuinge wille eller trengdis aff nogenn erliig eller redeliig orszage at selge, panthe eller affhende szamme gaard oc bygning eller nogett aff thedttz rette tillhøring, tha skall thett først tilbides the fattiige oc theris forstandere j for^{ne} hospitall, om the thett kiøbe wille, menn ther szom the thett icke wille kiøbe, tha maa for^{ne} Claus Hanszenn eller hans arffuinge selge, panttsette oc affhende till enn wederhefftiig manndtt, aff huillchenn the fattiige kunde aarligenn bekomme for^{ne} jorskylldt till for^{ne} termiinn. Jther mere skiede thett szeg szaa, huillchett Gudtt forbiude oc affwennde, att for^{ne} gaard, huusze, heffd eller nogett aff thedttz rette tillhøring worder Claus Hanszenn eller hans arffuinge affwundenn mett kircke-

loug, landttzloug eller nogenn andenn nyfundtt eller rettergang formiddellst the fattiiges brøst eller wannhiembmells skylldtt, tha skall handtt, szom paa then tiidtt er the fattiigis forstandere wdj for^{ne} Dwebrødre, wære forpliigtedtt att jndttkræffue the for^{ne} sex hundrett daller, szom for^{ne} Claus Hanszenn tillforn haffuer wdgiffuett, oc thennem wederlegge oc wdj gienngiffue hannem eller hans sande arffuinge jndenn ett hallfft aar ther nest efftherkommenndis worder wdhen alld hinder oc modstand i alle maade. Att szaa wbrødeligenn holldis skall, szom forscreffuitt staar, haffuer jeg hengdtt mitt siignettis her huoss for^{ne} hederliig capittells jndzegle nethenn for thette breff. Datum Roschilde nytt aars dag anno dni mdlxxiii.

Orig. paa Perg. med de to Segl vedhængende. Paa Bagsiden: Lest inden Roshijlde byething then 2. Januarij anno 1589. Senere: Lest paa Roshylde raadhuuz, som samme dag byething holdtiis, den 7. Sept. anno 1637. (Rigsarkivet, Voss. Saml. Perg. Roskilde, Nr. 182).

Nr. 8.

1573. Kgl. Billigelse af, at en Roskilde Hospital tilhørende Gaard er afhændet, samt Anmodning om Indsendelse af Skjødebrevet til Stadfæstelse.

Breff thill capitell vdj Roskilde, vt sequitur.

Frederich. Wor synnderlig gunst tilfornn. Wider, att effther som wij nogen tid sidenn forleden haffue beuilgitt, att the hospitals gaarde vdj Roskilde, som Claus Hansenn nu j boer, motte selges och affhendis for en summa pening till huem mest ther for giffue wilde, dog ther aff skulle giffuis aarligenn jordskyld till the fattige j hospitalitt x daller, huor om wij siden muntlig haffue befalitt wor hoffpredicantt, oss elskelig, hederlig och hoglerdt mand mester Nils Nilsenn Kolding, ydermere wor wilge ether att formelde. Tha efftherthij for^{ne} mester Nils Kolding nu haffuer berett for oss, att hospitals forstanderen mett ethers raad och for^{ne} mester Niels Koldings beuilginge paa wore wegne same gaard sold och affhend haffuer till for^{ne} Claus Hansenn mett wilkor ock beskeed, som thend copie formelder, for^{ne} mester Nils Kolding for oss haffd haffuer, blantt anditt jndholdendis, att ther aarligenn skall giffuis till jordskyld aff same gaard till the fattige threj mark danske, effther som mønthen nu satt er her vdj rigitt, ere

wij ther saa tilfridtz och lade oss thett wel befalde. Bedindis ether therfor och wille, attj lader skriffue, bezegle och ferdig giøre skødebreffuitt paa for^{ne} gaard och thett sidenn til oss forskicke, saa wille wij thett confirmere och stadfeste. Ther mett skeer wor wilge. Actum Skanderborg thennd xxi Martij aar mdlxxiij.

Sællandske Tegnelser.

Nr. 9.

1574. Kgl. Stadfæstelse paa Salget af Helliggesthusets Bygninger.

Wij Frederich thend anden etc. giøre alle witterligt, att thenne breffuiszere Claus Hanszenn, borger j wor kiøbsted Roskilde, nu haffuer haftt for osz ett obett besegled permendtz breff wdgiffuett aff Hans Lauritzenn, thend thiid forstandere for wortt almindelige hospital Duebrødre wdj wor kiøbsted Roskilde, forsegled med hederlige capittels vdj Roskilde och for^{ne} Hans Lauritzens jndsegle, liudendis, att efftherthj hospitallit vdj Duebrødre haffuer en gaard j Roskilde med thuende stenhus wdj, thet ene standendis nordenn nest op thil setj. Laurentij tornn, thet andett westen wed for^{ne} thorn med ett liidett gordtzrom, som nogle aff the fattige tilforn haffde theris werelsze wdj, och kaldis thet gamble hellig giestus, med andre flere hus, gordtzrom, agerom, haffuerom, wdj lengde, wiide och brede, som same gord och grund nu forfundenn och jndhegnett er, liggendis norden och westenn op thil for^{ne} setj. Laurentij tornn och westen frann Roskilde byting och torggaden samestedtz, och for^{ne} hus och gord wore saa byg-faldenn, att ther som gordenn skulle rett hielpes och opbyggis, tha wille thet kome the fattige paa større bekostninge, end leyenn kunde j mange aar oprette, huor fore for^{ne} Hans Lauritzen for raadsomt haffuer anseett, att same gord giordis j penninge, och for^{ne} penninge wdsattis paa rente, och ther fore paa wor naadigst beuillinge haffuer solt, skiøtt och afhendt med hederlige capittels j Roskilde wilge och sambtøcke for^{ne} gord och bøgning for vj^c gamble daller thil for^{ne} Claus Hanszenn och hans arffuinge att skulle haffue, nyde, bruge och beholde wdj lengde och brede med ald sin rette tilliggelse, effther som forskreffuit staar, for ewindelig eigendom, dog med saadan wilkor och bescheden, att for^{ne} Claus Han-

szen thil huere nyttaars dag skal giffue och fornøige the fattiges forstandere vdj Duebrødre hospital iij m. thil jordskyld aff same gord, och huis hand eller hans arffuinge for^{ne} gord j frembtidenn skulle selge eller pantsette, schal thend først the fattige tilbiudes for nogenn andenn. Tesligiste om hand och hans arffuinge worder forsømmelig ett aar, ij eller iij med same jordskyld att wdgiffue, naar paa eskis, skal for^{ne} the fattiges forstandere mue selge en andenn same gord, som jordskylden vdj thilbørlig thiid will wdgiffue, och tha skulle the annamme aff huis penninge, gordenn bliffuer wuderit fore, theris tilstandendis renthe och the andre penninge, gorden kiøbis fore, att følge for^{ne} Claus Hanszenn och hans arffuinge, och schal hand jnthet befatte sig med the boder, som the fattige thennom paa Fundis bro haffuer forbeholdit, effther som for^{ne} Hans Lauritzens skiøde breff ther om wiudere formelder. Tha haffue wij nu aff wor sønderlige gunst och naade fuldbyrdt, sambtøckt, stadfest och nu med thette wortt obne breff fuldbyrde, sambtøcke [och stadfeste] for^{ne} skiøde breff vdj alle sine ord, puncter och artickler wed sin fulde macht att skulle bliffue, effther som thet j alle maade wduiszer och jndholder. Thi forbiude wij etc. Actum Frederichsborg thend 27. Januarij anno 1574.

Søllandske Registre.

Nr. 10.

1575. Kongebrev i Anledn. af en Klage fra Roskilde-Borgeren Klaus Vintapper over, at der gøres ham Hindring paa en ham tilhørende Gaards Fortov.

Thill Eggert Wlffeld, vt sequitur.

Frederich etc. Wor gunst tillfornn. Wiid, att epther som thenne breffuissar Claus Wintapper, borger vdj wor kiøbstedt Roskyld, nogenn tiid siiden forleden haffuer bekommit till kiøbs en gaard ther vdj byenn aff hospitalit ther sammestedz, tha beclager hand, att hanum nu giøris forhindring aff borge-mester och raadmend ther j byenn paa hans forthaa till samme gaard, effther att thend haffuer weritt en hospitals gaard, huor wdinden hand mener seg att skee for kort. Tha efftherdj forsk^{ne} Claus Wintapper er en suoren borger ther samested och aff for^{ne} gaard giffuer och giør, huis rettighed

hanum bør, och effther hans effne och formue holder lige thønge och besuerring med andre hans medborgere, bede wij thig och wille, attu paa wor wegne lader giøre thend aluorlig forordning, att hand till samme hans gaard maa bekomme, huis forthaa hannum ther till bør, saa wit som andre borger haffuer theris forthaa for theris husse och gaarde ther sammestedz effther samme theris gaardes storellsse och leyghedd, och attu tilholder borgemester, raadmend och borgerne ther sammestedz, at the hanum ther paa her effther ingen forhindring giører i nogre maade. Ther med etc. Schreffuit Frederichsborg 20. Martij anno 75.

Sællandske Tegnelser.

Nr. 11.

1591. Nyt Salgsbrev paa Helliggesthusets Bygninger.

Jeg Michell Hanszenn borgemester vdj Rudkiøbing paa Langeland, salig Claus Hansøns fordum borger her y Roskyldtt hans erlige broder och hans daathers Margarete Clausdaathers rette lauge verge, kiendis och giør witterlig for alle, att ieg med hederlige capittell wdj Roskyld domkircke saa och med forstanderens ther samestedtz, erlig och wellagtt mandt Christoffer Nielson, theris fuldbyrd, wilig och sambytyck haffuer soldt, skiødt och affhendtt her paa Roskyld capittell fraa for^{ne} myn broder daather Margarete Clausdaather, som ieg er fuldmyndige lauge verge fore, och med hinds møderne slegtis wilge och vidskab och nu wdi dette obne skiøde breff selger, skiøder och affhender endeligen fraa hinder och alle hindis arffuinge till att betalle medt den store møgen gield, hun effter hindis fader er skyldig till Duebrøer och till mange andre godtt folck, som schulle nu endeligen betallis, och till hederlige och vellerdt mandtt her Søffren Ollsøn, prior vicariorum, paa hederlige och høylerdt mandtt mester Pouell Pedersøns, canick till Roskyld dom kircke, hannem och hans arffuingers vegne for^{ne} myn salig broders gaardtt, som for^{ne} Margrete Clauszdaather allene arffueligen tillfaldtt effter begge hindis salige foreldris dødt, liggendis her y Roskyldtt med thuende steene husze vdj, det ene staandis norden nest op till stj. Laurentij tornn, dett andett vesten wid for^{ne} tornn med en liden gaardtz rom, som kallis dett gamell hielliggiest husz, med

andre fleere husze, gaardtzrom, aggerom, haffuerom, wdi lenge, vide och brede, som same gaardtt nu forfunden, beneffdt och indheignedtt er, liggendis norden och vesten op till stj. Laurentij tornn och westen nest fraa Roskyld byeting och torffue gade her samestedtz, som for^{ne} Claus Hanszen sielffuer ibuode, med ald for^{ne} gaardtz thuende steen husze och andre husze, heffdt och bygning, gaardtzrom och haffuer, som der nu forfunden och begreben er, och hues der med rette tilhører, med sin fortaa boestede paa gadenn for husene och porten, som konng. Matt. breff hannem antuordet formelder, och det gamell schiøde breff vduiser och formelder, for^{ne} mester Pouell Pedersønn och hanns arffuinge schulle haffue, nyde, bruge och beholde till en euindelige eigendom eye schullendis indtet vndertagendis y nogenn maade, och kiendes ieg paa myn broderdaathers hindens och hindens arffuingers vegne paa federne och møderne side ingen ydermehr rett eller rettighet epther denne daug at haffue till for^{ne} husze, gaarde, hauger eller andre thesz tilbehørendis rettighet wdj nogen maade, mens haffuer fangidt goed, redeligen och fuld affbetaling ther fore epther myn vilge, nøye och epther vore forligelsemaall, saa ieg for meg och for mijn broderdaather och alle hindis arffuinge tacker hannem godt for fylleste och god betaling y alle maade. Doch skall for^{ne} mester Pouell och hans arffuinge werre forpligtige aarligen at giffue forstanderen y Duebrøer paa de fattiges vegne till euig tid der aff till iordskyld huer nyttaars dagh three marck saa gode som enckede daller, och der som merkelige brøst ij nogle aar der paa findis, at jordskylden icke till for^{ne} termyn vdkomer, men bliffuer staandisz tilbage ij three aar effter, at hun er kræffuidtt, da skall dette breff verre forbrutt, och beplicter ieg meg Michell Hansønn och Margrete Clausdaather och voris arffuinge at frie, hiemle och fuldkomeligen tillstaa for^{ne} mester Pouell Pedersønn och hans arffuinge for^{ne} gaarde, husze, iorde med ald thesz tilbehørendis eigendom och rettighet for huer mandtz tilltalle, som ther paa kand talle med rette. Och der som for^{ne} gaardtt, hus, heffdt och nogen deris tilhørelsze bliffuer for^{ne} mester Pouell Pedersønn eller hans arffuinge affuunden med nogen geislig eller verdslig loug eller med nogen andenn nyefundige

dom och gandske bort eller noget fraakomer for myn eller myn broderdaathers eller voris arffuingers brøst och vanhiemels skyld, da bepligter ieg mig, myn broderdaather och begge voris arffuinge at redeligen och igien giffue for^{ne} mester Pouell Pedersønn och hans arffuinge inden eth halfft aar der nest epther komendis saa goed en gaardt med steenhusze och andre husze med gordtzrom, agerom, haffuerom och ald anden beleilighet inden och vden gaarde epther dannemendtz sigelsze y minde hos capittell och forstanderen och holde mester Pouell och hans arffuinge det skadiszlos ij alle maade. Och der som same gaardtt eller nogen thesz tilbehøring schall pandttsettis, selgis eller affhendis, da skall for^{ne} mester Pouell Pedersøn eller hans arffuinge den tilbiude først the fattigis forestander och capittellet for schielligt verdt, før thend maa selgis nogen anden, och der som de icke kiøbe ville, da maa hand selge, huem hannem løster, och den dagh att tage breff paa nøye med capittels och forestanderens beuillinge och sambtøcke, och den, som thend fangyndis vorder, werre forpligt for^{ne} jordskyldt aarligen at vdgiffue. Thesz till ydermehr vindisbyrdt och bedre foruaring haffuer ieg hengdt mit signett her neden fore med hederlige Roskylde capittels hosz hengendis secret och Duebrødre forstanderens beseigling. Datum paa Roskylde capittell 14 Julii anno 1591.

Orig. paa Perg. med de tre Segl vedhængende. Paa Bagsiden: Læst paa Roschylde raadhusz, som samme dag byeting holdtis, den 7. September 1637. (Rigsarkivet, Voss. Saml. Perg. Roskilde, Nr. 184).

Nr. 12.

1661. Syn over Duebrødrehospital's Kirke og Indstilling om sammes Nedbrydning.

Niels Ibsen boendis paa st. Jørgens bierge ved Rodschilde, birkefogit thil Dubrødre closters birketingh, og Hans Jensen aff Rodschilde, skriffuer sammestetz, gjør vitterligt, at aar effter Christi fødsel 1661 fredagen dend 15. Februari paa for^{nte} thingh var schicked erligh och velfornemme mand Jørgen Jensen, forstander udj Dubrødre closter, paa hans veine fuldmeictigh erlich och velact Hindrich Chlausen, som udj rette fordrift otte synsmend her aff tingiet udsteed den 8. Februari nest forleden, som er effterschreffne formand Lauris Nielsen,

Madtz Nielsen, Jens Morsingh, Jens Murmester, Niels Kromand, Knudt Hansen, Christen Christensen och Niels Søffrensen Hugger, som schulle syne och besigtige Dubrødre closter kirkis brøstfeldighed, och var begierindis, att de nu ville giøre deris ausigt. Daa her for retten fremkom forskreffne otte mend och gjorde deris ausigt som følger: først befindis muren bege sider kircken huer side tyffue och een alen langh och udij bredden paa huer ende tholff allen lang. Derpaa findis 15 kobell speruerk ock deraff den thredie deel af tagstenene affblest och slet borte, och findis ellers elluffue under-bielker og fem offuer-bieleker, men alt anditt induendigt er ruinerit och gansche bortte, nemligh dørre, loffte, vinnuver, predickestoell, alter saa och alle andre stole, och dett, som udij saa mader igienstaer, er gansche brøstfeldigh, saa att dersom dett lenge schal bliffue bestaaende, staer dett ey thill att hielpe, ey heller kan komme steden thil nytte, hvorefter forbemelte Hindrick Chlausen paa sin hosbondtz veine var thingsvinde begierindis. Att dette saaledis her for retten er forhandlitt, som forschriffuit staer, dett vinder effter^{ne} thingmend, som her i dagh er till stock schreffuen, nemligh Peder Hermandtzen, Jørgen Ibsen, Christen Jensen, Christoffuer Nielsen, Oluff Christensen, Jens Ibsen och Madtz Throlle. Dis till vitterlighed vinder vij under stadfest. Anno, die et loco ut supra.

L. S.

L. S.

Hans Jensen Reiner.

Dersom det naadigst kunde behage høye øffrighed, at den liden rest, som endnu findes aff Duebrødre øde kircke, maatte affbrydes, kunde der komme klosteret, som sticker i megen stor giæld, til en liden hielp oc icke gudstieneste til nogen forhindring, efftersom den gudeligheds øffuelse, som der holdtes, nu mageligere forrettes i Graabrødre kircke. Huilcket ieg underschreffne udi R. D. notarii fraværelse effter det hæderlige capitels begiering vidner. Roskild den 4. Augusti ann. Christ. 1661.

Johan Petræus Calundanus
scholæ Roeschild. rect. m. m.

Afskrift i Provinsarkivet: Roskilde Katedralskoles Arkiv, Pakken Varia (Giessings Manuskripter).